

Коміній.

Ходім! трибуни ждуть нас.

В'оруж ся на лагідну мову, друже.

Я чув, що винуватять ще страшнійше

Нїж перш тебе!

Коріолян.

Лагідність буде в мене гаслом. Ну вже, йдїмо!

Нехай видумують. Я відкажу їм

По чесности моїй.

Мененїй.

І лагідненько.

Коріолян.

Та вже-ж, і лагідненько, й лагідненько. (Виходять).

Сцена третя.

Тамже. Форум.

Входять Сициній та Брут.

Брут.

Вина найголовнійша буде в тому,

Що допевняеть ся він панування.

Як викрутить ся, налякати мусим,

Що він ненавидник народу; далїй,

Що анціянську здобич проміж черню

Не ділено.

Входить еділь.

Ну, що? чи прийде?

Еділь.

Зараз.

Брут.

А хто ще з ним?

Еділь.

Старий Мененїй, дехто

З сенаторів, що знай тягли за нього.

Сициній.

Чи в тебе той левстер з голосами,
Що голова у голову списали?

Еділь.

У мене. Ось він.

Сициній.

Ти зібрав по трибах?

Еділь.

По трибах.⁴⁸⁾

Сициній.

Ну, скликай же чорну раду,
І як почують поклик мій: „Так бути
По праву й силі черні“! щоб кричали,
Чи смерть, чи кара, чи вигнання вічне,
Щоб ні гукнув я: „смерть“, то й смерть гукайте,
„Пеня“ — пеня; „вигнання“, то й вигнання.
А опирати ся на давнє право
І силу справи, вірної, съвятої.

Еділь.

Я все їм се втовкмачу.

Брут.

А як зачнуть
Кричати, то щоб не переставали,
Аж докіль вимусять, щоб невідкладно,
Який би суд ми не дали, сповнив ся.

Еділь.

Гаразд, гаразд.

Сициній.

Гляди-ж, втовкмач їм добре,
Щоб одностайно брались та чигали
Знаку чи гасла нашого.

Брут.

Рушай же. (Виходить еділь).
Підцькуй його негайно. Він привик,
Що все його на верха, і не любить
Противне слово чути, а розсердивсь,

То вже його нічим не загнуждаєш.
Тоді що є на серці, все розмаже,
А в нього в серці знайдець ся доволі
Такого, щоб йому скрутити вязи.

Входять Коріолян, Мененій, Коміній, сенатори та патриції..
Сициній.

Ось він і йде.

Мененій.

Лиш з-лагідна, благаю!
Коріолян.

Та буду-ж, мов конюх той, що за шеляг
Перенесе сто лайок в батька, в матір. —
Хай сохранять боги блаженні Рим наш
У благоденствію! Хай засідають
На радних лавицях у нас премудрі!
Хай будуть в нас храми народу повні!
А вулиці нехай війни не знають!

Первий сенатор.

Амінь, амінь.

Мененій.

Бажанне благородне.

Вертаєть ся еділь з міщанами.

Сициній.

Народе, приступіте.

Еділь.

Послухайте своїх трибунів. Тихо!

Коріолян.

Попереду мого почуйте слова.

Обидва трибуни.

А нуж, кажи. Мовчіте, цитьте, гов!

Коріолян

Чи се для мене суд у вас останній?
Чи все тут здекретуєте?

Сициній.

Відказуй,

Чи кориш ся ти голосам народу?

Чи признаєш народне отаманне?
Чи згоджуєш ся кару від його прийняти
За ті вини, які вони докажуть?

Коріолян.

Я згоджуюсь.⁴⁹⁾

Мененій.

Чи чуєте, міщане?

Він каже: згоджуюсь. Тепер згадайте
Усі його вояцькі заслуги,
Спогляньте на його премногі рани,
Що він окривсь немов би могилками.

Коріолян.

Подряпаний, мов би терновим віттем,
Що тільки сьміх із сього людям.

Мененій.

Зміркуйте, що коли він що говорить
Не так, бува, як личить гражданину,
То він за те у вас великий воїн.
В шорстких словах його не має злости:
Се річ вояцька, се ще не ненависть.

Коміній.

Так, істинно.

Коріолян.

Що се таке за диво,

Що консульом мене оголосивши,
У той же час мене й осоромили,
Однявши консульство?

Сициній.

Ти нам відказуй.

Коріолян.

Ну, говоріть. Се правда, мушу одвічати.

Сициній.

Ми винуватимо тебе, що хочеш
Знести у Римі всі уряди давні
І сам над ним задумав панувати.
За се ти зрадником єси народу.

Коріолян.

Як! зрадником?

Мененій.

О, угамуйсь, благаю!

Ти-ж обіцяв ся нам.

Коріолян.

О, щоб огні пекельні

Спалили ваш народ в безодні!

Я зрадник, я! Трибуне ти безлобий,

Хоч будь в очах у тебе двацять тисяч

Смертей, а у руках їх мільйони,

А на брехливім язичі ще більше,

Я і тоді сказав би, що ти брешеш,

Сказав свобідно, як богам молю ся.⁵⁰)

Сициній.

Чи чуєш се, народе?

Міщане.

О, на скелю,

На скелю зрадника!

Сициній.

Мовчати! цитьте!

Шкода нових переступів шукати.

Ви бачили, що він робив, і чули,

Що він казав. Він бив тут отаманне.

Вас проклинав, противив ся законам

І ось глумивсь над судьями своїми.

Се все переступи такі страшенні,

Що лютої заслугує він смерти.

Брут.

Та, що служив він добре Риму...

Коріолян.

Що торочиш

Ти про заслуги?

Брут.

Те кажу, що знаю.

Коріолян.

Ти?

Мененій.

Так хіба ти обіцявсь пань-матці?

Коміній.

Послухай.

Коріолян.

Ні, не слухатиму більше.

Нехай з Тарпейської шпурляють скелі,
Нехай баніцію присудять, шкуру злуплять,
Чи морять довгим голодом в темниці, —
Я не куплю в них милости й єдиним
Ласкавим словом. Ні, я не сказав би
Ім навіть раз добридень задля того,
Що в волі в них мені подарувати.

Сициній.

За те, що він, по силі і спроможі,
При всякій нагоді народу шкодив,
Шукаючи його позбавить влади,
І ось тепер ізняв на нього руку
Перед його суворим правосуддем
І тими, хто правосудом кермує, —
Ми, обране народом отаманне,
Його трибуни, чи громадські мужі,
В імя народу так постановляєм:
Щоб зараз він, у сю саму хвилину,
Із міста нашого зійшов на віки,
Під карою, за його неслухняність,
Преціпації з Тарпейської скали.
В імя народу, мовлю ось, так бути!

Міщане.

Так бути! так сьому і бути вічно! ⁵¹⁾

Коміній.

Ось слухайте, міщане, чуйте друзі!

Сицицій.

Суд виречено вже; шкода казати.

Коміній.

Ні, дайте бо й мені промовить слово.

Я сам був консульом і покажу вам
За Рим одержанії рани.

Люблю я благо рідної країни,
Ще більше, ще святійше і ще глибше,
Ніж власну жизнь мою або кохану
Жону мою і плід її утроби,
Скарби моєї крови, — і скажу я...

Сициній.

Ми знаєм, що ти скажеш. Ну, кажи вже.

Брут.

Тут нічого казати: він вигнанець,
Народови й країні рідній ворог.
Так бути!

Міщане.

Бути так, на віки бути!

Коріолян.

Ви, підла тічко псів, котрих диханне
Ненавиджу, як пару з баговиння,
Котрих любов цїную, як те падло,
Що скрізь заражує мені повітре!
Не ви мене, а я вас виганяю.

Зоставлю вам тут вашу нестаточність.

Нехай лякає вас усяка чутка!

Нехай тремтить у вас од жаху серце,

Як тільки зуздрите бунчук у полі!

Нехай вам служить право виганяти

Своїх защитників аж поти, поки

Темнота ваша, ваш найзлійший ворог,

Піддасть вас під ярмо такому люду,

Що вас звоює не виймавши й шаблі.

Я через вас зневажую і місто,

І спиною до нього повертаюсь.

Є світ іще й де инде.

(Виходять Коріолян, Меневій, Коміній, сенатори й патриції).

Е д і л ь.

Народній ворог злизнув, злизнув, злизнув!

(Народ гукає, підвидаючи в гору шапками⁵²).

С и ц и н і й.

Ідїте, проведїть аж за ворота,

Знущайтесь з його, як він з вас знущав ся.

Тепер йому оддячте по заслужї.

Сторожа, ти за нами скрізь по місту!

М і щ а н е.

Ходїмо, проведїм аж за ворота. —

Хранїть, боги, трибунів благородних! (Виходять).

АКТ ЧЕТВЕРТИЙ.

Сцена перва.

Тамже, перед мійськими ворітьми.

Входять Коріолян, Волюмнія, Віргілія, Мененій, Коміній та деякі молоді патриції.

Коріолян.

Ну, годі плакати. Прощаймось хутко.⁵³⁾
Многоголовий звір мене вигонить.
Де-ж викріплений дух у тебе, нене?
А ти-ж бувало кажеш, що недоля
На те потрібна, що-б кріпити духа;
Що менше горе менші й люде борють;
Що як вітрець тихенький подихав,
Тоді усякі судна вміють плавать;
А щоб фортуни бурю переносить,
Тут треба благородного уміння.
Се-ж ти мене тії науки вчила,
Що робить серце в нас непобідимим.

Віргілія.

О небеса! о небеса!

Коріолян.

Ні, жінко,

Прошу тебе...

Волюмнія.

Ударте-ж всі зарази

На всі ремества в Римі, і погиньте
Всі рукоділля римські!

Коріолян.

Що, що, що?

Вони любитимуть мене, як тільки
Мене не буде в них. Спокій ся, нене,
Прийми той дух ізнов, що говорила:
„Будь, синку, я жоною Геркулеса,
Я-б шість із подвигів його звершила,
Аби йому впочивок любий дати“. —
Коміній, годі сумувати! Жінко!
Паньматко! попрощаймось. Я не згину. —

А ти, старий та щирий мій Мененій,
У тебе, друже, солонійші сльози,
Ніж в молодого, і шкідливі тяжко
Твоїм очам. Ти, мій колись гетьмане!
Тебе я хмурим бачив, і ти часто
Вбачав таке, що скаменяє серце.

Скажи гірким сим жонам, що тужити
В непозбутному горю так же сьмішно,
Як і сьміятись з нього. Панї-матко!

Ти знаєш добре, що моя одвага

Приносила усе тобі одраду.

То віруй же й тепер, що одинокий
Твій син або поспільство переважить,
Або впаде від злости і вхидства:

Мов той дракон, що рідко хто вбачає,
А все таки страшна його печера,
І всюди йде про нього дивна чутка.

Волюмнія.

Куди ж ти пійдеш, мій великий сину?

Візьми з собою доброго Коміна,

Хоть поки що, хоть на малу часнну.

Зроби собі якийся план статочний;

Не отдавай ся дико всім випадкам,
Що траплять ся в дорозі.

Коріолян.

О боги!

Коміній.

Я

Побуду коло тебе з місяць часу.
Обмислимо у двох тобі оселю,
Щоб знав вси про нас, а ми про тебе.
Як випадє случай тебе вернути,
Тоді нам одинокого шукати
Скрізь по сьвіту широкому не треба,
І не втеряємо сим робом доброхіття,
Що за очи так хутко простигає.

Коріолян.

Прощай. Ти носиш за плечима старість,
І вже давно переситивсь війною:
З тобою нам у купі не блукати.
Ходім до царини, та й буде з мене. —
Ходім, моя кохана. Люба ненько!
І ви, мої друзяки благородні!
Скажіть мені „прощай“ і усміхнітесь.
А докіль землю буду я топтати,
Про мене ви чуватимете много,
І певно, що до вас таке не дійде,
Що не було б на Марція похоже.

Мененій.

Таке достойне вимовив ти слово,
Яке ледви коли людське чувало ухо.
Коли-б із сих старих костей я скинув
Хоч сім годів, клянусь богами,
Що всюди-б я тиняв ся за тобою.

Коріолян.

Дай руку, друже. Ну, ходімо-ж, годі.

(Виходять).

Сцена друга.

Тамже. Улиця поблизу воріт.
Входять Сициній, Брут і еділь.

Сициній.

Скажи, нехай розходять ся. Повіявсь,
І буде з нас. Патрициї, що руку
Тягли за нього, вельми оскорбились.

Брут.

Тепер, як ми свою явили силу,
То, допевнившись, мусимо притихнуть,⁵⁴⁾
Не так як перше, докіль допевнялись.

Сициній.

Ідть, мовляв, до дому, бо ваш ворог
Повіяв ся за вітром і вернулась
Давнішня ваша сила.

Брут.

Розпусти їх. (Виходить еділь).

Входять Волюмнія, Віргілія та Мененій).

Ось мати йде його.

Сициній.

Не зустріваймось.

Брут.

Чому?

Сициній.

Бо кажуть, що вона сказалась.

Брут.

Вже нас загледіли. Ідмо просто.⁵⁵⁾

Волюмнія.

А, ось і ви! Хай заплатять боги вам
Страшними язвами за вашу добрість!

Мененій.

Вгамуй ся, не роби вже колотнечі.

Волюмнія.

Коли-б не сльози, ви-б почули... Стійте!
Таки й почувте. (До Брута). Куди тікаєш?

Віргілія (до Сицинії).

Зостань ся й ти. О, що-б, коли-б та можна
Сказати слово се мойому мужу!

Сицинії (до Волюмнії).

Ти мужем стала?

Волюмнія.

Так. О дурню, дурню!

Хиба-ж се сором? Подивись на дурня!
Хиба-ж мій панотець та не був мужем?
А ти ось лисом був, аж поки вигнав
Того, хто більш врагів подужав римських,
Ніж ти промовив слів!

Сицинії.

Боги блаженні!

Волюмнія.

Так, більш, ніж ти розумних слів промовив.
І все-ж то для Римлян робив. Чи знавш?
Та що? іди! Ну, до кінця дослухай.
Бажала-б я, щоб син мій був серед Арапів
З мечем в руках, а триб твій перед ним.

Сицинії.

Та що-б же з сього вийшло?

Віргілія.

Що вийшло-б? згнуло-б твоє все кодро.

Волюмнія.

І з усіма байстрятами...

О, скільки ран здобув він задля Риму!

Мененій.

Ну, годі бо, спокій ся.

Сицинії.

Нехай би він служив йому до віку,
Як розпочав, — не розірвав тих звязків,
Що завязав так благородно з нами.

Брут.

І я сього бажав би.

Волюмнія.

Ти бажав би!

Та-ж ти, не хто, нацьковував на нього
Мужву, сих псів, що так судити здібні
Про його доблесті, як я про тайни,
Котрих землі не виявляє небо.

Брут.

Ходім.

Волюмнія.

Ідїть, добродію, ідїть!

Звершили ви великий подвиг. Отже,
Докіль не відійшли, ось що почуйте:
Як Капітоль стоїть високо й пишно
Над хатами мізерними у Римі,
Так син мій вигнаний, муж отсієї,
Дивіте ся, стоїть над всіма вами.

Брут.

Ну, добре, добре; ми йдемо від тебе.

Сициній.

Охота-ж слухати сю божевільну. (Виходять оба).

Волюмнія.

Візьміте-ж молитви мої з собою.
Нехай боги на небі тільки й роблять,
Що на землі клятьби мої сповняють. —
Коли-б мені хоть раз їх бачить на день,
Полекшало-б на серці трохи в мене.

Мененій.

Ти їх опельмувала по заслужі.

Чи пійдете вечеряти до мене?

Волюмнія.

Ні, я одним гнівом харчитись буду,
Вечеряти сама собою в серці;
Годуючись так, мушу і сконати. —
Ходімо, годі марні сльози лити.
Так лементуй, як я, так як Юнона в гніві!
Ходімо вже, ходімо.

Мененій.

Ох-о-хоо! (Виходять).

Сцена третя.

Битий шлях між Римом і Анціум.

Входять Римлянин та Вольск зустріваючись.⁵⁶)

Римлянин. Я добре тебе знаю, земляче, і ти мене знаєш. Здасть ся, тебе звуть Адріаном.

Вольск. Так, так, добродію. Далєбі, що не в тямки, хто ти такий.

Римлянин. Римлянин, і служу, так як і ти, проти них. Тепер упізнав?

Вольск. Ніканор би то? Дак же бо ні...

Римлянин. Він самий, добродію.

Вольск. У тебе було більш бороди, як я в останнє тебе бачив. Та пізнаю тепер тебе по голосу. Що нового в Римі? Мене за тим і послано від речі посполитої вольської, щоб ізнайти тебе тутеньки. Укоротив еси мені мандрівки на цілий день.

Римлянин. У Римі був якійсь чудний бунт: народ проти сенаторів, патрициїв і значних.

Вольск. Був! то скінчивсь уже? Наша річ посполита думає не так: готують ся вельми потужно, і сподівають ся напасти на них підчас усобиці.

Римлянин. Велику пожежу погашено, та з малого чого полумя запала' знов. Бо значні так прийняли до серця баніцію того достойного Коріоляна, що готові одняти в народа всю силу і скасувати його трибунів на віки. Тлів воно, кажу тобі, і мало вже не розжеврилось так, що вихопить ся страшне полумя.

В о л ь с к. Дак Коріоляна банітовано?

Р и м л я н и н. Банітовано, добродію.

В о л ь с к. Ну, дак тебе з сїєю новиною вітатимуть, Ніканоре.

Р и м л я н и н. Тепер час як раз по них. Чував я, що найлучча пора підманити чужу жінку, як вона погризеть ся з чоловіком. Ваш благородний Тул Авфід потішить ся гарно в сїй війні, що його великий противник Коріолян не служитиме тепер своїому краєви.

В о л ь с к. Се йому на руку. Пощастило й мені отсе спіткатись з тобою. Закінчив єси мою справу і я рад вернутись із тобою до дому.

Р и м л я н и н. До вечері я розкажу тобі предивні вісти з Риму, і все на користь противникам його. Здасть ся ти казав, що в вас готове військо?

В о л ь с к. Та ще й справді царське. Сотників уже зрєєстровано з їх сотнями; вже й стацию дають їм. Тільки покликнуть, зараз і в поход.

Р и м л я н и н. Веселить мене їх готовість і здасть ся, що я то їх і рушу. Дуже радію, добродію, що зустрів ся з тобою і рад твому товариству.

В о л ь с к. Вийняв єси се з уст моїх, добродію: мені більш треба радуватись.

Р и м л я н и н. Так ходімо-ж у купі. (Виходять).

Сцена четверта.

Анціум. Перед домом Авфіда.

Входить Коріолян у простій одежі, закутуючись.

К о р і о л я н.

Який сей Анціум хороший город!...

Я вдовами сповнив тебе, бідахо.

Скількох господарів домів сих гарних
В моїх боях я чув хрипівне смертне!
Не пізнавай мене, я то потрощить
Мене кочергами твоє жіноцтво
І каменяками твоя дїтвора.⁵⁷⁾

Входить міщанин.

Хранїть тебе боги!

Міщанин.

Й тебе, мій друже.

Коріолян.

Вкажи менї, коли зволнш, спасибї.
Де тут живе Авфїд, великий воїн?
Чи в Анціюмі він?

Міщане.

Він тут, і саме
Дав сю ніч великий бенкет панству.

Коріолян.

Де-ж він живе? скажи менї, будьласко.

Міщанин.

Отсе його й доми.

Коріолян.

Спасибї, друже. (Виходить міщ.)

О сьвіте! як вертиш ся ти швиденько!

Два друзї, що недавно побратались,

Що в двох грудях одно носили серце,

Що дїм, і постїль і усяке дїло

Було в них спільне, що у побратаннї

Зробили ся близнятами любови, —

Сї вірні друзї розійшли ся різно,

І за покидьку стали ворогами.

А вороги завзяті та запеклі,

Що через злість ночей не досипляли,

Готовлючи біду один одному,

Сї злющі вороги, дивись, зійшли ся,

Через якусь пусту, нікчемну справу,

Що і яйця порожнього не стоїть,
І роблять ся на вік приятелями,
Кохаючись, дїтей своїх парують.
Отсе-ж і я свій край ізненавидїв,
І полюбив чужий ворожий город.
Ввійду. Убє — на се він має право,
А нї — оддам себе йому на службу. (Виходить).

Сцена пята.

Тамже. Сьвітлиця в Авфїдовім домі.

З за сцени музика. Входить слуга.

Первий слуга. Вина, вина, вина!⁵⁸) Що се за служба така? Чи не послули наші товариші? (Виходить).

Входить другий слуга.

Другий слуга. Де Котус? Пан кличе Котусе! (Виходить).

Входить Коріолян.

Коріолян.

Будинок гарний. Пир благоухає.
Та я прийшов не гостем.⁵⁹)

Вертаєть ся первий слуга.

Первий слуга.

Чого тобі тут, друже? Звідкіля ти?
Тобі нема тут місця; геть за двері!

Коріолян (стиха).

Не заслужив я лучшого витання:
Бо я Коріолян.

Вертаєть ся другий слуга.

Другий слуга. Звідкіля ти взявсь, добродію? Чи у одвірника нема очей у голові, що впускає таких тїмах? Іди собі геть.

Коріолян. Геть.

Другий слуга. Геть? Ти йди геть!

Коріолян. Не докучай мені.

Другий слуга. Ось який ти сьмілий!

Та я з тобою зараз розправлюсь.

Входить третій слуга. Первий стрічає.

Третій слуга. Що се за чоловік?

Первий слуга. Та прекумедний. Такого ще й не бачили. Не можна випровадити з дому. Поклич, будьласко, пана.

Третій слуга. Що тобі треба тут, чоловіче? Іди собі геть.

Коріолян. Нехай бо постою; я не пошкоджу вашому куреневі.

Третій слуга. Хто-ж ти такий?

Коріолян. Дворянин.

Третій слуга. Та вельми вбогий.

Коріолян. Правда, я вбогий.

Третій слуга. Попрошу-ж убогого дворянина пошукати иншого житла: тут нема для тебе місця. Забирай ся геть собі.

Коріолян. Знай своє діло; йди жерти холодні недоїдки. (Відтручує його).

Третій слуга. Так ти не хочеш? Скажи, будьласко, панови, що тут за чудний гість.

Другий слуга. Ось зараз. (Виходить).

Третій слуга. Де ти живеш?

Коріолян. Під небесною твердю.

Третій слуга. Під небесною твердю?

Коріолян. Так.

Третій слуга. Де-ж се?

Коріолян. У городі пугачів та круків.

Третій слуга. У городі пугачів та круків. — Що се за осел такий? Дак ти живеш із сороками?

Коріолян. Ні, я не служу твоєму панови.

Третій слуга. Як, добродію? То ти ще й до мого пана?

Коріолян. А чом-же? воно чеснійше, ніж би до твоєї пані. Да ти забалакав ся. Знай свою тацю. Геть! (Виштовхує його).

Входять Авфід і другий слуга.

Авфід. Де-ж сей гультай?

Другий слуга. Ось він, добродію. Я-б його вигнав, як пса, та щоб не потурбувати твоїх гостей.

Авфід. Звідкіля ти? Чого тобі треба? Імя твоє? Чого мовчиш? Говори! Як тобі на імя?

Коріолян (ровкрившись).

Коли ти, Туле,

Ще не впізнав мене, я по неволі

Імя своє тобі сказати мушу....

Ще не впізнав єси, і подивившись

Не думавш, що я перед тобою справді,

То мушу сам себе назвати.

Авфід.

Хто-ж ти? (Слуга виходить).

Коріолян.

Імя мове для Вольсків неприємне,

А для тебе жорстке.

Авфід.

Яке-ж імя се?

Одежа в тебе проста, на обличчі-ж

Велительність. Хоч парус твій і ветхий,

Да ти судно, здасть ся, благородне.

Твоє імя?

Коріолян.

Насуплюй перше брови.

Ти ще не пізнаєш мене?

А в ф і д.

Не знаю,

Хто ти. Скажи імя своє, будьласко.⁶⁰⁾

Коріолян.

Імя мов Кай Марцій, що накоїв

Біди і Вольскам і тобі самому :

За се мене й зовуть Коріоляном.

За службу, за тяжкі труди, за рани,

За кров, що проливав я для невдячних,

В сьому титулі вся моя заплата.

Порука се страшної ворожнети,

Яку до мене мушиш чути в серці.

Один сей титул і zostавсь у мене.

Жорстокість і завидливість плебеїв

Пожерли все. А похопливе панство

Покинуло мене і попустило

Паскудникам мене із Риму вигнать.

Отся-ж то кривда, се безбожне діло

Спровадили мене у твій ворожий курінь.

Не думай, що я тут од смерти криюсь !

Коли б я знав, що се „боятись смерти“,

То більш усіх од тебе-б я ховав ся.

Нї, хочеть ся менї помститись добре

Над тими, що мене прогнали з Риму,

І от чого стою перед тобою.

Отсе-ж, коли кипить у тебе серце

І хочеш ти помстити ся за себе,

А край оборонить од пліндрування, —

Не гай ся, оберни мов нещасте

Собі в користь, а мстительну услугу

У благоденствіє твого народу.

Я воюватиму скажений край мій

З завзятостю усіх чортів пекельних.

Коли-ж не важиш ся сього вчинити,

Коли втомив ся пробувати щастя,

То й я втомивсь, не хочу жити довше

І ось тобі мов підставляю горло :
Насить свою давнішню ворожнету.
Не переріжеш — будеш просто дурень :
Я-ж переслїдував тебе завзято,
Цїдив бочками кров з твого народу,
І житиму тобі на вічну ганьбу,
Коли тобі моїх услуг не треба.

А в ф і д.

О Марціє! о Марціє! ⁶¹⁾

Що слово вимовив еси, то й вирвав
У мене з серця ворожнети корінь.
Коли-б Юпітер сам із онтієї хмар
Божественно прорік, додавши: „Правда се“,
То віри-б я й йому поняв не більше,
Як вірю я тобі, мій гостю благородний.
О, дай же обівю твоє руками тіло,
Що ратище мове сто раз на нїм ломалось,
І в небі місяця жахаючи скалками!
Отсе-ж держу в руках мого меча ковальню,
З тобою борючись любовю так завзято,
Так чесно, горячо, як мужеством боров ся.
Признаюсь я тобі: любив я вельми щиро,
Любивши одруживсь і з роду не зітхнуло
До дїви й до жони так щиро в мене серце,
Як, зуздрівши тебе в моїм дому, зітхає.
О благородний ти! воно міцнійше беть ся,
Нїж било ся тоді, як на моїм порозі
Я вперше вінчану мою любов побачив.
Скажу-ж тобі тепер, великодушний Марцій,
Що ми вже на ногах, і я на те наваживсь,
Або тобі мечем щита відтять з рукою,
Або свою бючись правцю потерять.
Дванацять раз мене ти одолїв у полі;
З тобою боротьба менї що-ночи снить ся.
То, впавши, шоломи рвемо один з одного,
То, бач ся, ріжемося, то гриземось зубами.

Ні мертвий, ні живий прокидаюсь я зо сну.
Тепер же, Марціє, хоть би не мали й думки
За власну кров свою із Римом воювати,
Так за одно твоє вигнання недостойне
Старе й мале у нас схопилось би за зброю,
Що-б затопить йому меча в невдячне серце.
Ходімо-ж, тут зібралось отаманнє.
Подай йому твою союзну руку.
Ми хочемо у ваші землі впасти,
А там і в Рим зазирнемо з мечами.

Коріолян.

О ви, боги! благословіте помсту!

Авфід.

Мій самовладний пане, скоро хочеш
Помстити ся сам за себе, то візьми
Пів війська мого, й сам собі рішай,
Куди вести його, — бо ти-ж найліпше знавш
Вовнну штуку, силу й слабість краю.
Чи просто нам в ворота Риму вдарить,
Чи холоду перш з україн нагнати.
Ну, та ходімо, я тебе представлю
Тим, що вволять твою усяку волю.
Витаємо тебе всім серцем, друже,
Сто раз більш друже, ніж бував „вороже“.
А се, ти знавш, Марціє, багато.
Ще раз тебе витаємо! Дай руку!

(Виходять Коріолян та Авфід).

Первий слуга (наближаючись). Отто чужна переміна!

Другий слуга. Клянусь рукою, я вже хотів був оперезати його кіякою, ща щось мені сказало, що його одежа бреше.

Первий слуга. А яка в його ручище! Покрутнув мене круг пальця, наче дзиґу.

Другий слуга. Я по його виду взнав, що в ньому щось в. У нього, добродію, такий якийсь вид, — ну не знаю, як і сказати.

Первий слуга. У нього щось таке: дивить ся так, наче... нехай мене завісять, коли я не подумав, що в йому було більш, ніж можна думати.

Другий слуга. І я також, хоч заприсягти. Просто, се найвеличнійший чоловік на світі.

Первий слуга. І я так думаю; та більшого воїна ти знаєш.

Другий слуга. Кого се? нашого пана?

Первий слуга. А то-ж. Йому рівні немає.

Другий слуга. Стоятиме шістьох таких.

Первий слуга. Ну, не зовсім. По могому, він превеликий воїн.

Другий слуга. Та воно, бачиш, як його й сказати? На оборону города наш гетьман найперший.

Первий слуга. Та й на здобування також.

Вертаєть ся третій слуга.

Третій слуга. Гей ви, хлопці! яку я новину вам скажу! От новина, ви роззяви!

Первий і другий слуги. Що, що, що? а скажи-ж!

Третій слуга. Із усіх народів я не хотів би бути Римлянином. Лучче вже бути шибеником.

Первий і другий слуги. Чому? Чому?

Третій слуга. Та тому, що тутеньки той, хто бувало духопелить нашого гетьмана, — Кай Марцій.

Первий слуга. Ти кажеш, що він духопеллв нашого гетьмана?

Третій слуга. Я не кажу: духопеллв нашого гетьмана, а завсїди вмів проти його стояти.

Другий слуга. Ну, ну, ми товариші й приятелі. Він справді був надто твердий для него. Я чув, як сам він се казав.

Первий слуга. Та таки й був надто твердий для нього, коли казати про се правду. Перед Коріолею він ізрубав, ізсїк його набите м'ясо.

Другий слуга. А будь він людоїд, то спік би та й іззїв би його.

Первий слуга. Ну, а ще-ж що?

Третій слуга. А от що: коло него там так упадають, мов би він син і наслідник Марса. Посадили за столом на перше місце, і ніхто з сенаторів не поспита' його, щоб не встав перед ним без шапки. Сам наш гетьман зробив собі з нього любовницю; освячує себе його рукою, і слухаючи його, підкочує білки під лоба. А саме дно новини те, що нашого гетьмана перетято на дві половинї, і вже з нього тільки половина того, чим він був учора: бо друга в того; ублагав і надав йому її увесь стіл. Пійду, каже, та вхоплю римського воротаря за вуха; викошу перед собою все, вигладжу свою дорогу чисто.

Другий слуга. І він таківський, що се зробить скоріще ніж инший чоловік здумає думкою.

Третій слуга. Зробить, о, зробить! Бо, розумійте народи, у його стільки-ж приятелів, як і ворогів, та що сї приятелі, розумійте народи, не сьміють, мовляв, показати себе, як

ми говоримо, приятелями його, докіль він у дєвкції.

Первий слуга. У дєвкції! Що се таке?

Третій слуга. А як побачять, народи ви, що його перната шапка знов ходить високо і чоловік о своїй силі, вони повилазять із своїх ямочок, мов ті кролі після дощук, та й гулятимуть у купі з ним.

Первий слуга. А коли-ж воно станеть ся?

Третій слуга. Завтра; сьогодні; зараз. Тулумбаси забубонять після обід. Се мов би частина їх бенкету, і станеть ся перше, ніж повтирають ся.

Другий слуга. О, тоді знов сьвіт заворушить ся! На що той мир? тільки аби залізо ржавіло, а кравці та кобзарі множились?

Первий слуга. Мені подавай війну. Вона переважує мир, так як день переважує ніч. Війна весела, похіплива, говірка, хвалебна. Мир млявий собі, сонливий, глухий, сліпий, безчутливий, і наплodжує більше байстрят, ніж війна вигублює людей.

Другий слуга. Се так, і як війну можна назвати по части хижою, так не можна перечити, щоб і мир не заводив рогатих людей.

Первий слуга. Так. Ще коїть він те, що люде одно одного ненавидять.

Третій слуга. Резон: бо тоді вони менш одно одним бідкають ся. Війна! скільки-б вона мені не коштувала. Маю надію, що Римляне будуть так дешеві, як і Вольски... Ге, устають, устають!

У с і. Ходім, ходім, ходім, ходім! (Виходять).

Сцена шеста.

Рим. Громадський майдан.

Входять Сицивій та Брут.

Сицивій.

Не чуємо, то нічого й боятись.
Нема війни, то на що нам він здав ся?
Тепер. поспільство стало тихомірне,
Що через него дико бушувало.⁶²⁾
Прихильникам його великий сором,
Що сьвіт іде собі не треба лучче.
Вони були-б раднійші колотнечі,
Хоч би й самим терпіти довело ся,
Нїж слухати піснї веселі в шобах,
Дивитись, як ремесники працюють.

Входить Мененій.

Брут.

Ми впорались як раз у саму пору.
Се мов Мененій.

Сицивій.

Він же, він. О, вельми
Помнякшав він тепер! Здорові, пане!
Мененій.

Чолом обом вам.

Сицивій.

Що, не мож сказати,
Щоб сумували по Коріоляну?
Хиба його прихильники сумують.
Стоїть собі річ посполита тихо,
Й стоятиме, хоч би й ще більш він злив ся.
Мененій.

Усе гаразд, а ще було-б нам лучче,
Коли-б він був смирив ся.

Сицивій.

Чув ти, де він?

М е н е н і й.

Ні, не чував. Також і мати й жінка
Про нього ще нічого не прочули.

Входять три чи чотири міщане.

М і щ а н е.

Храніте вас боги!

С и ц и н і й.

Добрий вечір вам!

Б р у т.

Добрий вечір усім вам! Добрий вечір!

Первий міщанин.

І ми й жінки і наші діти мусим
На вколїшках за вас богів молити.

С и ц и н і й.

Живіте й благоденствуйте, сусїде.

Б р у т.

Прощайте, люде добрі. О, коли-б так,
Як ми, любив вас і Коріолян той!

М і щ а н е.

Храніте вас боги!

Обидва трибуни.

Прощайте, друзі.

(Виходять міщане).

С и ц и н і й.

Здасть ся, се щасливіше й лучче время,
Ніж як було кричать отсі тімахи
По вулицях та миром знай колотять.

Б р у т.

Кай Марцій був отаман войовничий,
Та гордий, пишний, високо носив ся,
Про себе тільки дбав...

С и ц и н і й.

Та допевняв ся,

Щоб одному над всіми царювати.

М е н е н і й.

Не думаю.

Сициній.

А ми так упевнились,
На горе нам, що се-б як раз і склалась,
Коли-б у консульство утеревив ся.

Брут.

Боги від нас біду сю одвернули;
Без нього Рим безпечний і спокійний.

Входить еділь.

Еділь.

Славетні трибуни, раб якийся —
Заперли ми його за се в темницю —
Говорить, ніби Вольсків два загони
Вламали ся у наші країни
І всіх людей пліндрують без оцадку.⁶³⁾

Мененій.

Так, се Авфід. Почувши, що вже Марцій
Баніта, знов показує він роги.
А поки Марцій був між нами в Римі,
Він їх ховав у свій п'явущник вольський.

Сициній.

Що все ти нам про Марція торочиш?

Брут.

Иди, нехай відлуплять батогами!
Неможня річ, щоб Вольски збунтувались

Мененій.

Неможня річ? О, тільки спогадайте
Старовину, то се річ вельми можня!
От хоч би й я, і то аж тричі бачив,
Як сей народ із нами воював ся.
Спитайте перш, вїж сікти горопаху,
Де він чував, щоб не карати марно
За те, що остеріг нас од напасти.

Сициній.

Що тут питать, коли се річ неможня?

Брут.

Неможня річ. Сьому не можна статись.

Входить посланець.

П о с л а н е ц ь.

Патриції прямують до сенату.

Непевне щось: в лиці перемінилися.

С и ц и н і й.

Се все той раб накоїв невпокою.

Іди та висічи перед народом.

Загони! се його дурні балаки.⁶⁴⁾

П о с л а н е ц ь.

Добродію, балаки ті справдились;

Прийшли ще й гірші і страшніші вісти.

С и ц и н і й.

Які страшніші?

П о с л а н е ц ь.

Чутка йде розлога,

Не знаю тільки, скільки в тому правди,

Що Марцій побратав ся із Авфідом,

І в двох ведуть на Рим страшну ватагу.

Завзяв на нас таку широку пімсту,

Як просторонь між молодим і древнім.

С и ц и н і й.

На правду вельми схоже!

Б р у т.

Се для того

Видумують, щоб наші легкодухи

Вернули бога Марція до дому.

С и ц и н і й.

І певно так.

М е н е н і й.

Сьому не можна статись:

Він із Авфідом страшно ворогує.

Входить другий посланець.

П о с л а н е ц ь.

Обох вас кличуть у сенат, панове.

Кай Марцій, накладаючи з Авфідом,

Веде страшенне військо і пустошить,
Випалює, пліндрує Україну.

Входить Коміній.

Коміній.

От ви й зробили добре діло!

Мененій.

Що там?

Коміній.

Ви допомогли хапати ваших дочок,
Насилувать жінок у вас під носом,
Топити олово дахів над головами...

Мененій.

Що стало ся? Кажі, що там зробилось?

Коміній.

Храми з богами в попіл обертати,
І вольности, що ви за них стояли,
Позаганяти у дїрки сверлові.

Мененій.

Та що-ж таке там? розкажи будьласко.
І я боюсь, що ви нам удружили...

Що там? Коли із Вольсками наш Марцій —

Коміній.

Коли! Тепер він бог, Юпітер вольський.
Веде він їх так, наче не природа,
А инше божество його створило,
Що творить чоловіка луччим, кращим;
І йдуть вони на нас неначе діти,
Ганяючи метеликів у літку,
Або як різники, вбиваючи комахи.

Мененій.

От ви чого гуртом нам наробили
З фартушними своїми крикунами!
Отсе вам ремесне голосування!

Коміній.

Струсне він Римом вам над головами!

Мененій.

Як Геркулес садовину доспілу.

Брут.

Добродію, та чи сьому-ж бо правда?

Коміній.

Ви будете лежати мертві перше,
Ніж пересьвідчитесь, що сьому правда.

Всі україни вже забунтували;

Хоробрих всюди на сьміх підіймають,
І вірними вони ослами гнуть.⁶⁵)

Хто-ж із між нас його карати стане?

І ваші вороги й його не можуть

Того, що він хоробрий, не признати.

Мененій.

Коли не змилуєть ся він над нами,

Погибли ми, пропали ми на віки!

Коміній.

А хто-ж проситиме пощади в нього?

Трибуни? ні: бо сором не позволить.

Народ так ласки заслужив у нього,

Як вовк у пастуха. Найлуччі друзі,

Коли-б сказали: „Змилуй ся над Римом“,

Йому-б ненавидними стали зараз,

Як вороги, що так його вразили.

Мененій.

Се правда. Бо коли-б мою оселю

Підпалював він, і тоді-б не сьмів я

Йому сказати: „Годі вже гнївитись“. —

От ваші гарні вчинки, ваші та шевців тих,

Що добре нас тепер у шори вбрали!

Коміній.

Нагнали в Рим ви холоду такого,

Що дріжаків таких ми й не зазнаєм.

Сициній.

Не говори, що ми.

Мененій.

А хто ж се вдіяв?

Ще чи не ми? Що ми його любили,
Се так, се правда, тільки по звір'ячи.
Злякавшись поганї, ми, люде значні,
Дали їй вигукать його із Риму.

Коміній.

А ось тепер коли-б ще й не вгукнула!
Авфід у нього наказним у війську
І корить ся йому так як отаман.
Тепер у Риму вся снага, весь розум,
Вся оборона против них — розпука.

Входить купа міщан.

Мененій.

Ось мотлох ваш іде. — Так і Авфідій
Із ним? — Се ви так заразили воздух,
Як кидали шапки свої вонючі,
Іздихавши Коріоляна з Риму.
Ось він вернувсь, і кожна волосина
На голові в його завзятих Вольсків
Ізробить ся бичем на ваші спини.
І скільки ви шапок метнули в гору,
Він стільки поведить роззяв ізтяти,
Що-б з вами за гуканне розплатитись.
Та хоть би звів і всіх вас до нащадку,
То се була-б нам кара по заслужі.

Міщане.

Ми справді чуємо щось дивне вельми.

Первий міщанин.

Що до мене, гукнувши „банїтуєм“,
Я тут же говорив сусїду: „школа“!

Другий міщанин.

Та й я казав так само. Та правду ска-
зати, так зробило багацько з нас. Що ми ро-
били, то найкраще робили, і хоч волили охо-

тою його банїтувати, тільки се була не наша воля.

Коміній.

Ну, так, що голоси!

Мененій.

Ну, наробили ж

Роботи ви із вашими хортами! —

Ходімо, що-ж? ходім до Капітоля.

Коміній.

А вже-ж не що робить, ходімо. (Виходять).

Сициній.

А ви, панове, по домах розходьтесь

Та не журітесь, не вдавайтесь в тугу.

Вони його прихильники, і дуже

Було-б їм по нутру, коли-б так сталось.

Ідіть, не бійтесь, нічого журитись.⁶⁶⁾

Первий міщанин. Нехай нас боги милують! Ходімо, панове, по домах. Я завсїди казав: „Не гаразд ми зробили, вигнавши його“.

Другий міщанин. Так і всі ми чинили. Та ходімо, ходімо до дому.

Брут. Ся новина мені не до вподоба.

Сициній. Мені також.

Брут.

Ходімо в Капітоль. Я половину

Худоби дав би, що-б вони збрехали. (Виходять).

Сцена сема.

Табір недалечко від Риму.

Входять Авфід і його наказний.

Авфід.

І все на Римлянина очи пялять? ⁶⁷⁾

Наказний.

Щось є в ньому немов надлюдське.
Вони ним молять ся перед обідом,
Вони про нього за столом говорять,
І дякують його імям поївши.
У сю війну ти в нас зовсім затьмив ся.

Авфід.

Тепер на се не має в мене ліків,
Хиба такі, що зопсував би справу.
Він і до мене став тепер гордїйший,
Нїж думалось, як я із ним обняв ся.
Така мабуть уже у нього вдача:
Терпїтиму, чоґо поправить годї.

Наказний.

А я-б тобі з прихильности пораяв
Нїколи з ним не воювати вкупі.
Або-б ти сам гетьманував над військом,
Або йому спустил усе гетьманство.

Авфід.

Я зрозумїв тебе. Бувай в тїм певен,
Йому того і в голову не прийде,
Які із ним рахунки в мене будуть.
Хоть бач ся-б то (така і в нього думка,
Так думають і инші необачні),
Що робить він усе гаразд, по правдї,
І дбає про добро нас Вольскїв щиро,
Мов той дракон руйнує супостатів
І побіждає, скоро вийме шаблю;
Та не зробив ще те, що скрутить йому вязи,
Або мої одважить... Ще побачим.

Наказний.

Ти думаєш, що він добуде Рима?

Авфід.

Всі городи йому здають ся зараз,
Докіль іще їх військом не обгорне.
До нього всі прихильні римські значні,

Сенатори за нього руку тягнуть.
Трибуни не бойці, а люде прості
До призиву, як до вигнання, скорі.
Я думаю, що він для Риму буде
Те, що морський орел для риб у морі:
Його натура все там переважить.
Попереду служив він благородно,
Та закрутилась голова з гонорів.
Чи гордощі тут стали на заваді,
Що в щастю кожного із нас плямують,
Чи в нього не було розсудку в досталь
Розміркують свої щасливі шанси,
Чи то й сама його удача горда,
Що тим самим усе хотів він бути,
Не хтів скидати шолома у радї,
І в городї, мов у кошї, гетьманив:
Одна з сих хиб (бо в нього всіх по троха,
А вповні всіх не має) те зробила,
Що перш його боялись, не любили,
А потім і банїтували з Риму.
Достоїнства на те йому здали ся,
Щоб обертав їх в нївець виявлянням.
Час виявляє сам заслуги наші
І наш талант, сам по собі найвисший;
Нема памятника такого показного,
Як похвала його подїям славним.
Огонь огня палаючи вгашає;
Гвіздов гвіздка із дошки вибиває!
Над правом право візьме часом гору,
А сила силу вельми часто боре.
Аби поміг ти Рим нам звоювати,
Тоді не довго будеш ряст топтати.
Ходїм. (Виходять).

АКТ ПЯТИЙ.

Сцена перва.

Рим. Громадський майдан.

Входять Мененій, Коміній, Сициній, Брут і отамани.

Мененій.

Ні, не пійду: ви чули, що сказав він
Тому, хто був його гетьманом і всім серцем
Його любив.⁶⁸⁾ Мене то звав він батьком,
Та що? Ідьте ви, що виганяли,
Впадїть, за мило до намету, в полі,
Повзїть на вколїшках, молїте слїзно,
Коли він не схотїв Комінія послухать, —
Я не пійду.

Коміній.

І не признавсь до мене.

Мененій.

Чи чуєте?

Коміній.

Згадав імя на силу.

Я натякнув, як ми давно знайомі,

Як проливали кров свою у купі.

Коріоляна не схотїв і знати;

Заборонив мені і всі імення инші;

Він, мов, якесь ніщо, щось безіменне,
Докіль не викує якої назви
В огні палаючого Риму.

Мененій.

От вам!

Зробили ви, трибуни, добре діло.
Ви розпинали ся за Рим, аж поки
І вугле в ньому здешевіло. Так-то
Прославили себе ви у потомстві!

Коміній.

Я говорив йому, як се по царськи
Прощати, хто й прощіння вже не чає.
Він одказав, що сором государству
Благать того, кого воно скарало.

Мененій.

А вже-ж. І як одповідати инше?

Коміній.

Хотів був я звернуть його увагу
На щирих друзів. Ні, сказав до мене,
Не маю часу вибирать їх з купи
Вонючого, гнилого сьміття в Римі.
Безумно задля двох мізерних зерен
Не попалить його і нюхать вічно.

Мененій.

І тільки задля двох? Одно я буду...

Його пань-матка, жінка і дитина
Та сей товариш благородний, ми то
І єсть ті двоє зерен бідолашних,
А ви — паскудний сьміток, що воняє
Аж понад місяцем. І ми із вами
Засуджені згоріти без ощади.

Сициній.

О, будь терпливий! Коли не захочеш
Нам помогти у сій бермірній нужді,
То не знущайсь із нашого нещастя.
А все-ж бо ми вповаємо на тебе,

Коли-б підняв ся ти за край благати,
То твій язик впинив би його більше,
Нїж наше військо, хоч би ми й зібрали.

Мененій.

Нї, я мішати ся не буду.

Сициній.

О, благаю,

Іди до його!

Мененій.

Що-ж би я чинив там?

Брут.

Попробуй тільки, що вчинити може
Твоя любов до Марція.

Мененій.

Що-б потім

Сказати: „Випхав, так як і Коміна“!

Ну, що-ж вам з того?

Аби я перед вас явив ся другом,
Розшарпаним його гнівом? Не правда ж?

Сициній.

А все таки й твоя охота добра
Заслужить в Риму дяку, що послухав,
Бажавши нам добра.

Мененій.

Ну, ну, спробую.

Я думаю, мене захоче слухать.

Та тільки, що кусав собі він губи

Против Коміна, се мене лякав.

Не в пору може до його поткнув ся:

Ще може натще був: а у порожніх,

Холодних жилах кров у нас холодна,

І ми тоді дмемо ся і на ранок

Не любим ні давати, ні прощати.

Як сповнимо-ж сі дудочки й канавки

З вина та з страви звареною кровю,

Тоді душа в нас не така жорстока,

Яка була в тім постуванні жрецьким.
Отсе-ж я вижду, докіль він наїсть ся,
І приступлю тоді до нього сьміло.

Брут.

Ти знаєш вірний шлях до його серця,
Ти й манівцем до його втрапиш добре.

Мененій.

Ну, так і будь, попробую ще щастя!
Що буде, те і буде з сього. Скоро
Ви знатимете про мою удачу. (Відходить).

Коміній.

Не стане слухать і його: се певно.

Сициній.

Ні?

Коміній.

Я тобі кажу, він там сидить
На золоті. Червоні в нього очі,
Мов хочуть запалити Рим здалека,
А жаль його чатує милосерде.
Я став на вколішки. „Устань“ промовив,
Промовив стиха і махнув рукою
Оттак, і сим знаком мене одправив.
А в слід за мною вислав на папері,
Що може він зробити і не може:
Бо присягнув по договору Вольскам.
Так що нема вже більше і надії,
Хиба що благородна мати й жінка,
Як я прочув, його багати будуть.⁶⁹⁾
Отсе-ж ходім до них усї негайно,
Вблагаємо, нехай ідуть до нього. (Відходить).

Сцена друга.

Вольський табор перед Римом. Чатівники на чатах.
Входить Мененій.⁷⁰⁾

Первий чатівник.

Стій! Звідкіля ти?

Другий чатівник.

Стій! І геть ізвідси!

Мененій.

Чатуєте, як воїнам годить ся:

Та, з дозволу, я зверхник, і бажаю

Поговорить з Коріоляном.

Первий чатівник.

Звідки?

Мененій.

Із Риму.

Первий чатівник.

Ні, тебе ми не пропустим.

Гетьман не хоче чуть нічого звідти.

Другий чатівник.

Ти скорше в полум'ї свій Рим побачиш,

Ніж будеш говорить з Коріоляном.

Мененій.

Ні, добрі друзі: бо коли чували,

Як ваш гетьман розказував про Рим вам

І про своїх приятелів, ручаюсь,

Чим хочете, що і моє імя там

Було у вас в ушах: бо я Мененій.

Первий чатівник.

Дарма; назад! Твого імення сила

Не проведе тебе до нього.

Мененій.

Друже,

Мене гетьман ваш любить. Я зробив ся

Літописю його всіх діл преславних.

Бо я своїх приятелів за звичай

Вихвалюю без всякої утайки,

Як тільки правда істинна сягає,

А він з них первий, то його ще й надто:

Бо іноді, мов покотило з горба

Стрибав я високо понад тропою,

І з кривди похвалу йому чеканив.

Тим, друже, зупинять мене не важ ся.

Первий чатівник. Добродію, хоч би ти нагородив стільки брехень задля нього, скільки наблягузкав слів задля себе, то все-б таки не пройшов тутеньки, — хоч би навіть брехати було таким добрим ділом, як ціломудренно жити. Отсе-ж і геть!

Мененій. Та зміркуй же собі, прошу тебе, друже, що моє імя Мененій, що все я тягнув руку за вашого гетьмана.

Другий чатівник. Хоч і був вси брехуном його, як і сам кажеш, а я, говорячи під ним правду, мушу тобі сказати, що пропуску не допевниш ся. Тим то геть собі!

Мененій. А чи він пообідав уже? Можеш ти мені се сказати? Бо я не хотів би розмовляти з ним до обіду.

Первий чатівник. Ти Римлянин?

Мененій. Римлянин, як і твій гетьман.

Первий чатівник. То мусиш ненавидіти Рим, я і він ненавидить. Виштовхнули ви за ваші ворота їх першого защитника; через дурне завзяте вашої черні оддали вашому ворогу свій щит. Як же ви думаете впинити його помсту дешевим оханням старих баб, дівочькими слізьми ваших дочок, або немичним балаканням такого ветхого дурника, яким ти мені здаєш ся? Чи вже ти думаєш, що той огонь, котрим скоро запалає ваш город, можна задмухнути таким слабим диханням? Ні, помилув ся; то-ж вертай ся швидче в Рим та готуй ся до карі. Всіх вас осуджено. Наш гетьман запряг, що не буде нікому пільги.

Мененій. Козаче, коли-б твій старший знав, що я тут, він би до мене був уважливий.

Другий чатівник. Годі, годі, наш старший не знає тебе.

Мененій. Я розумію, твій гетьман.

Первий чатівник. Наш гетьман не дбає про тебе. Геть, кажу! Іди собі, а то я виціджу з тебе всю півквартирку твоєї крові... Геть, більше не добеш ся нічого.

Мененій. Ні бо, друже мій... мій друже...

Входить Коріолян та Авфід.

Коріолян. Що тут таке?

Мененій. Ну, панебрате, тепер я вкажу тобі твоє стійло. Знатимеш тепер, у якій я повазі. Побачиш, що який небудь жак на чатах не віджене мене від мого сина Коріоляна. Догадайся і по мойому обертанню до нього, чи близько тобі до шибениці, або ще до якої иншої смерти, що довго ждати й більше мучитись. Осяйні боги що години у раді про твоє особливе щастє, і люблять тебе не менше, як і твій старий батько Мененій! О сину мій! сину мій! ти готуєш для нас огонь. Споглянь, ось вода, щоб загасити його. Мене насилу змусили йти до тебе. Тільки через ту певність, що я один здолію тебе розжалобити, вишхано мене зітханнями за ворота. Заклинаю тебе, прости Римови і твоїм благаючим землякам. Благі боги нехай утихомирять твій гнів, і нехай дріжджі його проллють ся на сього харциза, от на його, що мов колода не пускав мене до тебе!

Коріолян. Геть!

Мененій. Як, геть?

Коріолян.

Нї матери, нї жінки, нї дитини
Не знаю я. Я чоловік підвладний.
Хоч помста і моя, та милосерде

В грудях у Вольсків. Що були ми друзі,
Хай забудтєм се огрую раднійше,
Ніж з жалощів скажу, як я любив вас.
Тим геть звідсіль! Не так ворота римські
Замкнені для моїх полків, як слух мій
Для ваших просьб. Та що тебе любив я,
Візьми отсе з собою. (Подає папір). Се для тебе
Я написав, і до тебе послав би.
Авфіде, я колись любив його...
Та бачиш сам...

Авфід.

Ти вірний сам собі

(Виходять Коріолян та Авфід).

Первий чатівник. Ну, добродію, твоє
імя, здаєть ся, Мененій?

Другий чатівник. Ти бачиш, воно мов
чарн, таке могутне. Дорогу до дому ти знаєш.

Первий чатівник. Чи чув, як нас ви-
лаяно, що зупинили твоє величество?

Другий чатівник. Скажи, чого-ж
мені омлівати з ляку?

Мененій. Байдуже мені і про сьвіт
і про вашого гетьмана, а про таких, як ви,
я ледви згадую, що ви на сьвітї: такі ви нік-
чемні. Хто має волю вмерти сам від себе, не
боїть ся сього від другого. Нехай ваш гетьман
робить своє найгірше діло. А ви бувайте тим,
чим єсте, довго, то ваша нікчемність ростиме
з літамп. Скажу я вам, як мені сказано:
Геть! (Виходить).

Первий чатівник. Благородна лю-
дина, ручаюсь за нього.

Другий чатівник. Достойний чоловік
наш гетьман. Се скеля, дуб; не зрушити його
ніякому вітрови. (Виходять).

Сцена третя.

Коріолянів намет.

Входять Коріолян, Авфід і інші.

Коріолян.

Ми під самі вже мури завтра рушим. —
Товаришу, дай знати значним Вольскам,
Як добре я справлявсь у сїм походї.

Авфід.

Ти дбав про їх користь єдину,
Ти уші затикав на просьби Рима,
Не дозволяв шепнути нї словечка
Ба і тим друзям, що тобі звірялись.

Коріолян.

Отсей старий, що я нї з чим одправив,
Гірке роздерши бідоласї серце,
Любив мене більш, нїж би сина батько :
Він далєбі вважав мене за бога.

Його посольство, се була остання

Надїя їх, і я, його любивши

(Дарма що з ним так обійшовсь жорстоко),

Ще раз подав їм перші наші пункти,

Що вже вони одвергли, та й тепера

Не приймуть їх. Незначню сю уступку

Зробив я їм, аби осолодити

Йому тяжку посольську невдачу.

Тепер уже нові посольства з Рима,

Анї моїх приятелїв благання —

Одкину всі, не слухавши нї слова. —

Що се таке? невже нова спокуса? (Гук із середини).

Зламати слово, тїлько що промовив?

Нї, не зламаю!...

Входять у сумній одежі Віргілія, Волжунія, ведучи малого
Марція, Валерія і прибічники.⁷¹⁾

Жона іде попереду, за нею

Поважна форма та, в котрій зложилось

Се тіло, і веде крові своїй
Унука. Ні, не допущу любови!
Вся звязь і всі права природи, рвітесь!
Нехай запеклість буде чеснотою!
Чого низенькі сї поклони стоять?
Або сї очи тихі, голубині,
Що і богів зламати слово змусять?
Я мякну: не з твердійшої й я глини.
І мати хилить ся передо мною:
Се-ж мов-би той Олімп хилився до муравлиська,
Низьким його благаючи поклоном!
І хлопчик мій мене очима просить;
Природа з них до мене промовляє:
„Не відпихай“! Та ні, нехай сї Вольски,
Заорють Рим, Італію зруйнують!
Не буду я таким гусям, щоб слухать
Інстинкта. Ні, я буду нерухомий,
Мов чоловік, що вродивсь сам собою,
І рідного нічого не зазнав.

Віргілія.

Мій повелителю і мужу!

Коріолян.

Ні, ні,

Сї очи вже не ті, що мав я в Римі.

Віргілія.

Се так того воно тобі здаєть ся,
Що нас тяжка журба перемінила.

Коріолян.

Мов той невданний актор, забуваю
Я роль свою, мішаюсь і готов покинуть. —
Прости мені, моя частино краща,
Що я такий тиран, та не жадай
За се, щоб я простив твоїм Римлянам.
О! поцілунок, довгий, як витання,
Солодкий, як моя завзята помста!...
Ревнивою царицею Олімпа

Клянусь, се той, що я узяв з собою:
Він дівував у мене непорочно. —
Боги! се-ж я балакаю, а мати,
Усіх на світі матерей первійша,
Ще й досі не привитана. (Клякає). Згинайтесь,
Коліна, до землі і впечатліте
Такий глибокий знак пошанування,
Якого син ще не являв од віку.

Волюмнія.

О сину! встань же, встань благословенним!
А я на камяній подушці стану
Оттут навколїшках перед тобою,
І не за звичай виявлю шанобу,
Що й доси помиляючись приймала
Родителька від чада. (Клякає).

Коріолян.

- Що ти робиш?

Передо мною? винуватим сином?
Нехай же голий беріг каменяки
На зорі кидає, а бунтовливі
Вітри огняне сонце бють кедрами!
Нехай мертвяча неможливість зробить
Найлекшим ділом те, що бути не може!
(Підводить її).

Волюмнія.

Ти мій войовниче! І сподіваюсь,
Що будеш чемний. Знавш отсю паню?

Коріолян.

Публїколї сестриця благородна,⁷²⁾
Та римська Люна, чиста як шпиль леду,
Утворений морозом з найбільїшвх
Сьніжин, що звис із храма Артемїди.

Волюмнія.

А ось твоє епітоме убоге,
Що будущина коментар спорудить
І повний образ твій із него зробить

Коріолян.

Бог воїнства, з Зевесової ласки,
Нехай сповнить твій розум благородством;
Нехай худа тебе не вразить слава;
Нехай тебе війна кривава знає;
Щоб ти стояв, мов той маяк на морі,
І всіх спасав, хто дивить ся на тебе!

Волюмнія.

На вколїшки, хлопчино!

Коріолян.

Любий синку!

Волюмнія.

Отсе-ж твій син, жона, і я, й ся пані
Прийшли тебе просить...

Коріолян.

Ні, я благаю,

Мовчіть, — або просїть, та тільки знайте,
Що я поклявсь, а клятва — не відмова.
Не розпущу по вашій просьбі війська;
Не буду трактувать з ремесниками.
Шкода казати, в чім я став нелюдським;
Шкода мою вам гальмувати помсту.
Холодні тут резони не допоможуть.

Волюмнія.

О, годі-ж, годі! Ти вже відказав нам,
Що ти для нас нічого не відміниш,
А ми того й просить хотїли в тебе,
Що ти вже нам відмовив так суворо.
Та все таки тебе благати будем,
Для того, що, коли одкинеш просьби,
Нехай хулять твоє жорстоке серце;
Тим вислухай, благаємо...

Коріолян.

Авфїде

І Вольски, слухайте гаразд: бо в мене
Нема нічого тайного. Кажіте!

Волюмнїя.

Хоть би й мовчали ми, одежа наша ⁷³⁾
І блїдолице тіло показали б,
Яке життє було нам у розлуці.
Подумай сам, чи знайдуть ся на сьвітї
Такі нещасні, як прийшли до тебе.
Побачившись, нам треба б веселитись,
І серцем, повним радощів, скакати;
Ми-ж плачемо, ми тремтимо від страху:
Бо мати, жінка і дитина мусять
На сина, мужа і отця дивитись,
Як він отчизни шарпає утробу.
Твоя вражда на нас гїрких упала.
Ти в нас одняв і ту єдину пільгу,
Що всїм нещасним дана у пригодах:
Ми небеса не сьміємо благати.
Наш довг за рідний край богам молигись;
Наш довг молитись разом і за тебе.
Ой леле! мусимо зректись отчизни,
Що згодувала нас, як рідна мати,
Або зректись тебе, своєї втїхи
І чести і хвали у ріднім краї.
Чи так, чи сяк, нам одинаке горе:
Чи то тебе, як зрадника отчизни,
В кайданах попровадять вулицями,
Чи то в тріумфі будеш ти топтати
Руїни рідної землі й одержиш пальму
За те, що славно так пролив ти кров
Жони і сина. Але я, мій сину,
Не ждатиму кінця війни тієї.
Коли не прихилю тебе на милість
І ти не пощадиш обох народів,
Замість щоб одного з них погубити,
То знай, що й ступня першого не ступиш,
Не наступивши на мою утробу,
За те, що я тебе на сьвіт родила.

Віргілія.

І на мою, що появила сина,
Котрий не дасть твому імя померти.

Хлопчик.

На мене він, не бійтесь, не наступить :
Бо я втечу, та виросту великий
І буду славно, славно воюватись.

Коріолян.

Коли не хочеш так як жінка змякнуть,
Не допускай жінок з дітьми до себе. (Встає).

Волюмнія.

Не покидай нас так, бо ми не просим
Спасати Римлян а погубити Вольсків,
Котрим ти служиш. Ні: тоді ти міг би
Сказати, що ми честь твою труїли.
Ми просим помирити з нами Вольсків.
Нехай говорять: „Ми явили милість .
„Ми прийняли“ нехай Римляне скажуть,
І з двох сторін тебе благословляють :
„Се він нам мир сей дарував спасенний!“
Ти знавш сам, о сину мій великий,
Що у війни кінець найнепевніший ;
А то річ певна, що, як Рим звоюєш,
Одно імя твоє заплата буде,
Та й те народи будуть проклинати,
І літописець так про тебе скаже :
„Муж був великий, воїн благородний,
Та ділом сим усе те обезславив.
Згубив своє отечество на вік,
Ненавидне й імя його во вік“ .
Промов до мене, сину! Ти-ж хвалив ся,
Що до найвищої прямуєш чести —
Роздери громом широченний воздух,
Та й розколоть стрілою тільки дуба.
Чого-ж мовчиш ?
Невже ти думаєш, що благородно

Урази й кривди вічно пам'ятати?
Промов же ти, моя єдина доню.
Він про твої не дбає сльози ревні.
Промов і ти, моє хлопятко. Може
Твоє безвинне белькотання більше
Його порушить, ніж резони наші.
Нікому мати стільки не зробила,
Як я йому, і річ моя для нього,
Мов те, що инша у стовпа лепече.
Ти, як живеш, не показав ніколи,
Що матері умієш покоритись;
А я-ж то, бідолашня квочка, мавши
Тебе одинчика, єдину втіху,
І на війну виквоктувала сина,
І по війні його витала в лаврах.
Скажи, що я від тебе хочу кривди,
Та й прожени мене. Коли-ж я правди
Від тебе требую, то ти безчесний,
І милосердїї боги тебе скарають,
Що не віддав мені того, що мусиш.
Він одвертаєть ся од нас! Впадїмо
Всі перед ним на вколїшки; нехай він
Соромить ся. Бо ми Коріоляну
Повинні більше виявлять шаноби,
Нїж його серцю завдавати туги,
На вколїшки! Се в нас уже останнє.
Шкода — вертаймо ся до Риму мовчки,
Та й помираймо в купі із сусїдьми.
Споглянь на нас! Дивись, отсе дитина,
Не вмів ще сказати, що хотїла-б,
Та й стало в купі з нами на колїнця
І простягло до тебе рученята.
Воно покріпить наші сльози більше,
Нїж ти здолїєш против них стояти. —
Ходїмо, годї! Матїрю у нього
Була Вольщанка, і там в Коріолї

Живе його жона, а ся дитина
Якось случаєм на його похожа. —
Ну, відсилай нас. Не скажу нї слова,
Аж поки Рим наш полумя обійме,
Та і тоді не много.

Коріолян (бере її за руки).

Нене, нене! ⁷⁴⁾

Що ти зробила? Глянь, розкрилось небо,
Боги на нас дивують і сьміють ся.
Нелюдська сцена. Нене, нене! О, о!
Одержала вси побіду Риму,
А синові твому, — віруй слову,
О, віруй слову! — небезпеку, може
Смертельну. Ну, та вже нехай так буде. —
Авфіде, хоть не можу воювати,
Та можу мир вигідний вам зробити.
Авфіде, добрий мій, колиб се ти був,
Чи менше-ж матери-б вси послухав?
Чи менше-б їй подарував, Авфіде?

Авфід.

Я був зворушений.

Коріолян.

Клянусь, се правда!

І не малого треба, що-б сльозою
Моє окрити ~~моє~~. Що-ж ти скажеш,
Мій добрий ~~нене~~? як менї поравш
Сей мир вчинити? ⁷⁵⁾ Що до мене, брате,
Не хочу в Рим, вернись із вами в Анцій.
Прошу-ж тебе, допоможи мені в сім. —
О ненечко моя! о жінко!

Авфід (з стиха).

У тебе честь і жалість розійшли ся;
Вони менї мою фортуна вернуть.

Панїї дають знак Коріолянови.

Коріолян.

Я зараз, зараз. (До Віргілії і інших.)

Тільки в купі випем.

Тоді ви з луччим вернетесь сьвідоцтвом,
Ніж слово: бо ми скріпимо печатьми.

Ходімо, панїї. Ви заслужили,
Щоб вам воздвигли храм.⁷⁶⁾ Сього примирря
І всі мечі Італїї, з сусідьми,
Не виборолиб Римови у мене. (Виходять).

Сцена четверта.

Рим. Громадський майдан.

Входять Мененїй та Сицинїй.

Мененїй. Бачиш оттого рога в Капі-
толю? оттого наріжного каменя?

Сицинїй. Так що-ж? що з того?

Мененїй. Коли подужавш видвигнути
його мізинним пальцем, то ще можна вповати,
що римські панїї, а найбільш його мати, на-
хилить його. Та я тобі кажу, шкода на се вповати.
Горлянки наші вже осуджені і ждуть зарізу.

Сицинїй. Як воно сталось, що чоловік
за такий короткий час та перемінив свою натуру?

Мененїй. Єсть ріжниця між червяком
і метеликом, а метелик був червяком. Так
і Марцій із чоловіка виріс у дракона. Тепер він
крилатий; тепер він більший від повзучої тварі.

Сицинїй. Він любив свою матір вельми.

Мененїй. Він і мене любив, а тепер
пам'ятає свою матір не більше, як восьмилі-
ток кінь. Лице в нього таке терпке, що й спі-
лий виноград окисав. Іде — наче той таран
двигавть ся і земля осїдає під його ступнями.
Оком своїм здолів би пробити панциря. Гово-
рить — мов те подзвінне дзвонить; а гукне —
мов тобі шанець стрілить. Сидить велично, мов
статуя Александра Великого. Скаже — і зро-
блено, ще він не докінчив велїння. До бога

не достає йому тільки вічності та неба, щоб тронувати на ньому.⁷⁷⁾

Сициній. Та ще милосердя, коли правдиво його змальовувати.

Мененій. Я змалював його по його вдачі. Побачиш, яке помилування принесе від нього мати. У нього стільки милости, скільки молока в тигра. Дознає сього бідний наш город, і за все се вам дякувати.

Сициній. Нехай боги над нами змилосердять ся!

Мененій. Ні, в такому разі боги над нами не змилосердять ся. Як банїтували його, ми про них не дбали; а тепер, як він вернув ся, щоб нам поскручувати вязи, вони про нас не дбатимуть.

Входить посланець.

Посланець.

Добродію, коли ти не нажив ся
На світі, то втікай чим дуж до дому.
Твого товариша уже волочять
По вулицях плебеї і кленуть ся,
Як панї не принесуть потїхи,
На шматте розірвать обох трибунів.⁷⁸⁾

Входить другий посланець.

Сициній.

Ну, що?

Посланець.

Хороша новина, хороша!

Спасли нас панї. Рушають Вольски,
І в них Марцій відступив од Риму.
Не бачив Рим щаслившої години
Ані в той день, як вигнали Тарквіна.

Сициній.

Мій друже, та чи ти-ж говориш правду?
Чи певен ти, що справді се все сталося?

П о с л а н е ц ь .

Так певен, як на небі сонце сьвітить.
Де-ж ви були, що се вам дивно чути?
Ніколи так вода під міст не рине,
Як містом скрізь веселі ринуть люде.
Чи чуєте?

(Гучять труби і гобої з тулумбасами. З середини веселі крики).

Суремки, жоломійки,

Цимбали, бубни, кобзи, тулумбаси
І людський гук, аж сонце в небі скаче!
Ось слухайте, яка всім людям радість!
(Знов із середини крики).

М е н е н і й .

От добра новина. Стрічаймо паній.
Волюмнія ся консулів заважить,
Сенаторів, патрициїв, весь город,
І ціле море й цілий сьвіт трибунів,
Таких як ви. Мабуть молились добре!
Сьогодні в ранці я не дав би й чеха
За десять тисяч ваших гирел... Чуєш?
(Веселі крики та музики).

С и ц и н і й .

Попереду нехай тебе із неба
Благословлять боги за добрі вісти,
А потім і моя тобі подяка.

П о с л а н е ц ь .

Сьогодні всім нам дякувати треба
Богам за превелику ласку з неба.

С и ц и н і й .

Чи близько вже вони?

П о с л а н е ц ь .

Увійдуть зараз.

М е н е н і й .

Ходімо-ж против них, щоб поділити
Іх радощі.

Входять панії з почтом сенаторів, патрициїв, народу
і переходять через сцену.

Первий сенатор.

Витаймо нашу матір'!

Ось та, що дарувала жизнь Римлянам!

Скликайте триби, дякуйте блаженним,

Запалюйтеognища триумфальні!

Ввесь путь квітками всиште перед ними;

Той крик, що вигнав сина, заглушіте

Вітаннем матери! назад зовіте!

Кричіть: „Витаєм, панії, витаєм!“

Усі.

Витаємо вас, панії, витаєм! (Труби і тулумбаси).

Сцена пята.

Анціюм. Громадський майдан.

Входить Тул Авфід із своїм почтом.

Авфід.

Скажіть сенаторам, що я вернув ся,

Оддайте сей папір. Як прочитають,

Нехай звольть сюди трубити в раду.

Тут я і їм самим і посполитим

Все, що пишу, засьвідчу. Винуватий

Вже увійшов у городську брану,

І хоче стать перед лицем народа,

Вповаючи очиститись словами.⁷⁹⁾

Хапайте ся-ж! (Виходять прибічники).

Входять трое чи четверо змовників Авфідової факції.

Первий змовник.

Як поживає наш ясновельможний?

Авфід.

Як той, що милостинею струїв ся,

І вбив себе своїм же милосердем.

Другий змовник.

Коли ти, наш преблагородний пане,
Так мислиш, як змовлявсь колись із нами,
Ми визволим тебе гуртом з напасти.

Авфід.

Не знаю ще. Ми мусимо чинити,
Як думає усе поспільство наше.

Третій змовник.

Поспільство наше буде ще хитатись,
Поки усобиця між вами буде;
А хто впаде, наслідник все одержить.

Авфід.

Я знаю се, і мій претекст на нього вдарить
На добрії омер ся аргументи.
Підняв ся він зарукою мовою,
А зріши, став кропить росою лести
Новий свій цвіт перед моїми друзьми.
Перемінив він і свою натуру,
Що то була жорстка, понура, дика.

Третій змовник.

Добродію, його упрямество знає.
Як допевняв ся він консулювання,
То опір став...

Авфід.

Про се й казати хочу.

Як вигнано його за се, прийшов він
У мій курінь. „На, ріж! мовляв, от горло!“
І я прийняв його за побратима,
Я дав йому свою чинити волю.
Ну, догоджаючи його жаданню,
Я дав йому свої полки на службу,
Своїх людей найлуччих, найсвіжійших,
І сам служив персоною своєю.
Я помагав йому пожати славу,
А він її собі усю присвоїв.
Принизившись, я тим мов ще пишав ся,

Докіль не став слугою з побратима.
І він мені мов наймиту якому
Почав платить ласкавим панським видом.

Первий змовник.

Се правда, і все військо дивувалось.
А наконець, як Рим в його був волі
І нам не менша здобич, як і слава —

А в ф і д.

За се-ж то я його і винувачу.
За кілька крапель женських сліз, дешевих
Як та брехня, продав він кров і працю
Великого походу наших Вольсків.
Нехай же падає, щоб я підняв ся.
Чи чуєте? (Труби, тулумбаси і веселе гукання народу).

Первий змовник.

Ввійшов ти в город свій, неначе вістник.
Ані витання!... Він вернувся, і крики
Роздерли воздух.

Другий змовник.

Се терпиви дурні,
В котрих він повбивав дітей, горланять
Йому хвалу.

Третій змовник.

Оттим же то й не гай ся,
І поки він нічого не промовив,
Не привернув народ своєю річчю,
Нехай почув в тілі меч твій гострий.
А ми поможемо. Як упаде він,
Його резони ляжуть з ним в могилу.
Ні слова більш. Ось наше радне панство.

Входять радні пани.

Радні пани.

Витаємо з походу.

А в ф і д.

Я того не стою.

А прочитали ви, мої панове,
Мою цидулу?

Радні пани.
Прочитали.

Первий радний пан.

Гірко

Нам чути се. Що він чинив до сього,
Мені здасть ся, вибачити-б можна.
А що скінчив, де треба починати,
Подарувавши весь наш заробіток,
Помазавши нам шкуру нашим салом,⁸⁰⁾
І замирив тоді, як треба брати, —
За се не може бути вибачення.

Авфід.

Ось він і сам. Послухайте самого.

Входить Коріолян з тулумбасами та корогвами, а за ним
купа міщан.

Коріолян.

Витаю високоповажне панство!
Я вашим воїном до вас вернув ся,
Незгідженим любовю до отчизни,
Як і в той день, що звідси рушив. Буду
По вік під вашим присудом великим.
Ясую вам, що воював щасливо,
І військо ваше під ворота Рима
Привів кривавими шляхами. Здобич,
Що ми з собою принесли до дому,
Вартна третину більше, ніж утрата
На весь поход наш, і примирє славне
Для Анціян, а для Римлян соромне
Зробили. Ось воно вам на папері.
Два консулі й патриції ствердили
Підписами й сенатською печаттю.⁸¹⁾

Авфід.

Шкода й читати, благородне панство.

Скажі те зраднику, що він на шкоду
Нам обернув уповажненне ваше.

Коріолян.

Як! зраднику! Хто се?

Авфід.

Кай Марцій.

Коріолян.

Марцій!

Авфід.

Так, Марцій, Каюс Марцій. А ти думав,
Що величати тебе названнем,
Котре украв esi у Коріолі?
Цанове, голови отсего міста,
Єхидно зрадив він народню справу,
Бо Рим, ваш Рим, оддав жоні та неньці
За кілька крапельок води гіркої,
І розірвав свою міцну присягу,
Мов кусничок гнилої шовковинки.
Не скликавши військової наради,
І радючись із мамчиними слізмами,
Проплакав, простогнав побіду нашу,
Що й чури, дивлячись на нього, червоніли,
А воїни один з одним зирались.

Коріолян.

Чи чуєш, Марсе?

Авфід.

Не тобі взивати
До бога битов, тонкослізний хлопче!

Коріолян.

Га!

Авфід.

Хлопче, так.

Коріолян.

Безмірний клеветниче!

Вразив esi мене аж надто в серце.⁸²⁾
Не стерплю... Хлопче! Рабе! Вибачайте,

Панове. Ще мене ніколи в світі
Не змушено до лайки. Ваш розсудок
Покаже вам, що сей собака бреше.
Та й соромне його признання власне
Брехню його віпхне йому у пельку.
Він на собі мої удари носить,
І мусить їх нести у домовину.

Первий радний пан.
Мовчіть обидва, слухайте, що скажуть.

Коріолян.
О, розітніть мене на кусні, Вольски!
Мужі і молодці, мечі сплямуйте!
Я хлопець! О брехлива песно!... Хлопець!
Коли у вас літописі правдиві,
Читайте в них, що я у Коріолю
Влетів, мов той орел у голубятню,
І ваших Вольсків розполохав різно.
Се я один зробив, один! Я — хлопець!...

Авфід.
І ви, мої панове благородні,
Перед очима в себе і ушима,
Дозвольте чванитись так безбожно
Сліпим його, для вас ганебним щастем!

Усі змовники.
Нехай умре за се!
У весь народ. Розтяти його на шматте!
розтяти зараз!... Він убив мого сина... мою
дочку... він убив мого братанича Марка... він
убив мого брата.

Другий радний пан.
Мовчати!... го!... Ні пальцем!... го!... Мовчати!
Се чоловік великий, і всю землю
Сповнила слава чуткою про нього.
Його вину ми вислухаєм в радї. —
Авфіде, стій! не колоти всім миром.

Коріолян.

О, дайте, я його з шістьма, чи й більше,
Авфідами мечем моїм скараю!

Авфід.

Безстидний ледарю!

Усі змовники.

Убий! убий! убий! убий його!

Первий радний пан.

Стій, стій, стій, стій!

(Авфід із змовниками кидаєть ся на Коріоляна; той падає.

Авфід становить ся на його тіло.

Авфід.

Послухайте мові мови.

Первий радний пан.

Тулле!

Другий радний пан.

Учинок твій оплаче добродітель.

Третій радний пан.

Ні, не топчи його погами, Тулле! —

Спокійте ся, панове! киньте зброю!

Авфід.

Панове радні мужі! слова, слова!

Коли-б ви знали (а в тій завірюсі,

Що він же скоїв, не могли ви взнати),

Як се життє було вам небезпечне, —

Зраділи-б ви, що так воно порвалось.

Веліть мене у свій сенат позвати;

Я доведу, що я слуга ваш вірний, —

Або-ж мене карайте безпощадно.

Первий радний пан.

Візьміте тіло звідси та оплачте.

Нехай воно в нас буде благородне,

Яке коли до гробу провозжали.⁸³⁾

Другий радний пан.

Він сам своїм завзяттем нетерплячим

З Авфіда зняв його вини багато.
Залагодьмо сю справу як найлучше.

А в Ф і д.

Мій гнів утих, я й сам тепер сумую.
Ходіть сюди із війська трое старших,
Четвертий буду я: візьміте тіло.

Нехай ударять в тулумбаси сумно,
А ратища до долу поскиляють.

В сїм городї посиротив він многих,

Жінок багато вдовами зоставив,

Що й доси плакати не перестали,

А ми такн йому хвалу віддаймо.⁸⁴)

(Виходять, несучи Коріолянове тіло. Сумний марш).

ПОЯСНЕННЯ.

1) По Плутарху Кай Марцій походив із того самого роду, що й третій римський король Анк Марцій. Коли відбули ся показані далі події, Плутарх не означає докладно, а тільки говорить загально, що се було в найдавніших часах республіки, значить, швидко по прогнанню остатнього короля (510 чи 509 до Хр.). Коли плебеї заворушились против важких законів про довжників, Кай Марцій не похваляв лихварів-патрициїв, але ще гірше докоряв патрициям за те, що оказали ся податливими супротив плебеїв. Відси пішло головню вороговане плебеїв супроти него.

2) Плутарх робить Марція одним із головних борців у війнах, які настали по вигнанню Тарквінія Пишного. Між иншим у одній битві бачучи, як ворог повалив Римлянина, він прискочив і заступив поваленого та вбив його ворога. За се був він відзначений найвисшим знаком військової заслуги — дубовим вінком (пригадкою давньої королівської корони, що також мала форму золотого вінка з дубового листа).

3) Плутарх оповідає, що Марцій найбільше шукав слави для того, аби нею владувати матір,

яку любив сердечно і яка переховувала його вінці і надгороди і плачучи з радості стискала коханого сина. Тяжучи, що був винен матери, він усім життям відплачував їй за її любов. От тим то й оженивши ся він не закладав своєї власної домівки, але жив у материнім домі.

4) Ціла ся сцена — слабенький відгук історичної події, тзв. сецесії плебеїв на сьвяту гору, яку Пліутарх звязав з історією Кая Марція. Як звісно, ся сецесія, що мала наслідком установлене людських трибунів, стала ся в р. 494 до Хр

5) По Пліутарху Мененій Агіппа був головою посольства з десятиох патрициїв, висланого сенатом до збунтованих плебеїв на сьвяту гору. У Шекспіра він, як бачимо, розмовляє з плебеями і втихомирює їх зовсім без ніякого вповажнення.

6) Оповіданє Мененія у Пліутарха передано дуже коротенько: „Одного часу збунтувались сустваи против жолудка за те, що осаджений у осередку їх нічим не прикладав ся до праці, яку вони поносили для него. Але він сьміяв ся з того, що вони не знали, як то він стравивши те, що давали йому, живив і покріпляв кожного з них. Так то і з нами діє ся, Римляне: сенат прилюдною радою перетравлює всяку річ, а те перетравлене живить, покріпляє і уділює кождому горожанинови те, що йому належить ся.“ Ширшу версію сеї притчі знайшов Шекспір у книзи Кедмена „The Reliques of Britannia,“ виданій 1605 р.

7) Отся і дальші промови Марція в сій сцені — видумані Шекспіром. Пліутарх говорить тільки; що він нарікав на сьвіжо встановлений уряд людських трибунів і взивав патрициїв, щоб заховували свої привілеї, але старались їх виправдати запопадною службою для добра краю.

8) Юній Брут і Сициній Велют, у Плотарха зразу головні провідники бунту і сецесії на сьвяту гору, а потім перші людові трибуни.

9) По Плотарху Марцій готов був спротивити ся угоді з плебеями, але вибух війни з Вольсками відвів його від сего наміру.

10) Про Туля Авфідія Плотарх при описі війни з Коріолею не згадує зовсім, а говорить про него тільки геть пізнійше, оповідаючи, як Марцій перейшов до Вольсків. Про те, що Марцій стрічав ся в битвах з Авфідієм, у Плотарха находимо лише неясний патак.

11) Коміній по Плотарху був у ту пору консулом і стояв у полі, бо Марцій прийшов йому на підмогу не в початку походу, а аж тоді, коли Коміній уже обляг Коріолу.

13) Характеристика Волюмнії основана на Плотарховім оповіданю, де сказано, що Марцій вчасно стративши батька, жив під опікою матери, по її вказівкам вибрав собі жінку і хоч мав з нею двоє дітей, не хотів покидати материного дому. Цікаво, що у Лівія мати Коріоляна зоветь ся Веттурія, а жінка Волюмнія.

14) Характеристика Віргілії і впроваджене Валерії як приятельки дому Марцієвого — видумка Шекспіра. У Плотарха Марцій має двоє дітей, але про них ми не знаходимо ніякої близшої згадки крім того, що вони разом з матірю і бабкою йдуть у табор Коріоляна просити пощади для Риму.

15) В театрі Шекспірових часів у задній кулісі був у половині висоти прибудівок, немов балькон і там нераз відбували ся сцени, прим. сцена на бальконі в „Ромео і Джульетті.“ На таким прибудівку появляють ся й тут сенатори Вольсків.

16) Опис битви, особливо Марцієвого штурму на Коріолу, взятий зовсім від Плотарха.

17) Шекспірів анахронізм. Катон, про якого тут мова, жив далеко пізніше, в часі упадку республіки.

18) Плутарх потверджує, що Марцій своїм голосом і грізним виразом лица вмів полохати ворогів.

19) Римляне в пізнійших часах виводили своє походжене від Троянців, серед яких Гектор був найбільшим героєм. Шекспірове речене „That was the whip of your bragg'd progeny“ треба мабуть розуміти не в активнім значіню, як зрозумів його Куліш: „що бичував твоїх хвастливих предків“, бо ж Гектор не бичував Троянців, а радше так: „що був бичем серед твоїх хвастливих предків“.

20) Плутарх оповідає, що на другий день по одержаню побіди консуль перед усім військом вихваляв Марцієві заслуги, „по тім велів йому в багатой добичі в коштовних річах, конях і невольниках узяти наперед десяту часть, заки вона прийде до поділу між иньших, а надто дарував йому нишно вбраного коня як почесну нагороду. Всі Римляне згодили ся в тим, але Марцій заявив, що коня приймає і консулева похвала тішить його дуже, але десятої части добичі не візьме, бо се була би заплата, а не почесний дар, і вдоволить ся таким паєм, який припаде на него“.

21) У Плутарха промова Комінія обернена до війська і має такий зміст: „Дарунків не можемо йому накинути силою, то даймож йому такий дар, якого він не зможе відкинути. Постановімо ось тут, щоб він від нині звав ся Коріоляном“.

22) У Плутарха Коріолян жадає увільнення свого хазяїна, колишнього гостя, що з багатого і значного горожанина зробив ся невольником. Сей епізод у Плутарха йде зараз по тім, як

Марцій відкинув десяту часть добичі, і заким його названо Коріолянном.

23) Деталь, що Коріолянів знайомий був бідним і що він навіть забув його імя — видумка Шекспіра.

24) Авгури — жерці, що віщували будуще в тельбухів заріваної в жертву богам скотини.

25) Дословно: На який надмір Марцій убогий і щоб ви оба не мали його подостатком?

Брут: Ні на одну хибу він не вбогий, але обладований усіми.

26) Дословно: до чарки горячого вина.

27) Девкаліон, по грецькому віруваню, одинокий чоловік, що вратував ся від потопа і потім ураз із своєю жінкою Піррою кидаючи позад себе каміне натворив нових людей; значить, тут в значіню: праотець.

28) Гален, славний лікарь в II віку по Хр., в Шекспірових часах славив ся як найвисша лікарська повага старинного сьвіта. Розумієть ся, що згадка про него в устах Мененія — забавний анахронізм.

29) В оригіналі: при відбиваню Тарквінія. Плутарх оповідає, що перший Марціїв похід був тоді, коли Тарквіній, вигнаний із Риму, остатній раз зібрав велике військо і вдарив на Рим. Про сім ран, одержаних Марцієм у тій війні і загалом про число його ран у Плутарха нема ніякої згадки.

30) Дословно: ніж слухати, як із моїх дрібниць (nothings) роблять монстри.

31) За Шекспірових часів ролі жінок на сцені грали молоді хлопці без заросту. Знов анахронізм Шекспіра.

32) Дословно: „Та не багато й треба, щоб нас зробити не ліпшими від дивоглядів“. Куліш,

як бачимо, зрозумів англійський текст як раз навпаки.

33) Забавне непорозумінє Шекспіра, що вложив отсе гебрейське слово в уста Римлян.

34) В описі цілої попередньої сцени Шекспір відступає від оповідання Плутарха. По Плутарху Коріолян без вагання згодився просити у народу голосів, показував свої рани і говорив чемно; про насміхи нема ані згадки.

35) У Плутарха не трибуни підмовляють народ, щоб уневажнив своє попереднє голосуванє, але сам народ, бачучи гордощі Коріоляна, його пишні виступи і сквапність, з якою сенат робить його консулом, бунтує ся в тім переконаню, що Коріолян — партийний репрезентант аристократії і поверне свою власть на шкоду народови.

36) Отсю генеалогію Шекспір узяв із вступу Плутарха до житєпису Коріоляна. Публій Валерій, прозваний Публіколя, був по прогнаню Тарквінія великий організатор і оборонець римської республіки. Плутарх присвятив йому окрему біографію. Шекспір виводить у отсій драмі на сцену його сестру Валерію.

37) По Плутарху зараз по коріольській війні трибуни почали підбурювати народ проти богачів-патрициїв із за того, що в Римі був голод і дорожня. В оповіданю про вибір консуля про трибунів нема згадки.

38) Трітони — підрядні морські божества, прислужні Нептуна. Шекспір з власного дотепу зробив такого Трітона старшиною над найдрібнішою рибкою.

39) Плутарх повідає: коли трибуни побачили, що більшість сенату противна народови і тягне за Коріоляном, вони покинули засіданє, вийшли

на ринок і кликнули помочи, а потім післали еділів, щоб прикликали Коріоляна перед народній суд.

40) Плютарх оповідає, що Коріолян ставив опір трибунським еділям; тоді самі трибуни, за підмогою еділів (одні й другі були по закону sacrosancti) наложили на него руки, але патриції оточили Коріоляна, повідтрчували тих, що хотіли арештувати його, і на сьому в ночі закінчив ся розрух.

41) По Плютарху сей присуд виречено над Коріоляном аж другого дня, коли Коріолян мав стати перед народом і очистити ся з роблених йому закидів, а він натомісь ще дужше напав ся на трибунів і на ціле поспільство. Шекспір для упрощеня драматичної акції стягнув обі події на один день. Після Марцієвої промови на ринку счинив ся крик. Тоді Сициній, найсьмілійший із трибунів, по короткій нараді зі своїми товаришами заявив голосно перед збором, що трибуни засуджують Марція на смерть і велів еділям вести його на Капітоль і без дальших формальностей зіпхнути ві скали.

42) По Плютарху еділі сповняючи вирок трибунів наложили руки на Марція, але сей вирок навіть многим із простого народа видав ся занадто жорстоким і вухвалим. З патрициїв деякі кинули ся на поміч Марцієви, відігнали тих, що були обступили його, і взяли його поміж себе; иньші простягали руки і просили нарід змиловати ся і втихомирити ся. До замішки і бійки, яку тут представив Шекспір, не прийшло.

43) Дословно: хочу попробувати, чи мій старий дотеп має силу у людей, що мають його лиш маленько.

44) У Плютарха сам Сициній, бачучи, що патриції лавою стоять за Коріоляном і що годі

буде покарати його без великого розливу крові, говорить до патрициїв: „Добре, не хочемо давати вам причини до незгоди і роздору з народом. Народ згоджується, щоб Марцій був суджений. А тобі Марціє заявляю, що маєш на третій торговий день (за 27 днів) ставити ся і коли ти невинний, виправдати себе перед своїми співгорожанами, а вони рішать справу своїми голосами.“ Патрициї пристали на се. Як бачимо, Шекспір і тут підчорнив сильно трибунів, а невеличку проволоку в акції зробив наслідком уговкувань Мененія.

45) Про се отаманство Мененія аві взагалі про яку небудь його ролю в Коріоляновім заколоті Плутарх не знає нічогосінько.

46) На місці сеї сцени у Плутарха маєть ся оповіданє про короткий похід Рямлян на Анціюм, а потім про наради патрициїв над тим, як би вратувати Марція і задовольнити народ. Роль, яку Шекспір приписав Коріолянови, у Плутарха грає Аппій Клявдій, „окричаний яко найгірший ворог народа“. Він доказує патрициям, що поспільство готово знести сенат і зовсім перемінити дотеперішню управу, бо має більшість голосів. Натомісь значна часть старших сенаторів радить поступати лагідно, а Марцій згоджується стати перед народом і виправдати ся, коли його будуть винуватити тільки в тому, що він бажав загорнути в свої руки самодержавну власть. Про яку небуть роль Волумнії в тій нараді у Плутарха нема ніякої згадки.

47) Оповідаючи про Коріоляннів гнів з тої причини, що його не вибрано консулом, Плутарх додає, що він „кермував ся звичайно тою частиною душі, де містить ся лютість і упертість, які йому видавали ся величвістю і благородством духа, але не мав тої лагідної твердості, що головно чинить політичну мудрість, не надбавши її наукою

і вихованем.“ А що виховане його, як сказано висше, вела мати, то Шекспір і виснував із сего внесок, що се вона напоїла його тими гордощами і призирством до простого народа.

48) Найстарша звісна нам політична організація Римлян основувала ся на звязках родинних. Десять родин (*familia*) творило рід (*gens*), десять родів — двориче (*curia*), десять курій — третину міста (*tribus*). Ся організація була строго аристократична; простий народ не мав ніяких політичних прав. Тільки в VI в. мав король Сервій завести нову організацію на основі маєткового цензу. Відповідно до розміру ґрунтової власности поділено всіх вольних горожан на сотні (центурії). Політичні права виконували горожане на зборах (*comitia*), сходячись чи то сотнями (*comitia centuriata*), чи трибами (*comitia tributa*). Плутарх закидає трибунам, що коли прийшло ся судити Марція, вони поперед усього силою перевели те, що голосовано не центуріями, а трибами і через се бідне, неспокійне поспільство, що не дбало про ніяку чесність, узяло перевагу над маючими, поважними і в війнах заслуженими горожанами“. Як се могло стати ся, се нам зовсім не ясно, бож у трибах мала голос сама тільки аристократія.

49) Як уже сказано, Кориолан згодив ся стати перед народнім судом і виправдати ся, коли йому закинуть змагане до самовладства, очевидно чуючи себе в тім невинуватим. Плутарх оповідає далі, що трибуни знаючи добре, що на се нема ніяких доказів, не дотикали на зборі тої справи, але закидали йому, що він перед сенатом говорив за скасованем трибунського уряду, а надто що здобич принесену з остатнього походу на Анціум не віддав до державного скарбу, але розділив між своїх прихильників. Се збило Марція в пав-

телику, він не вмів витолкувати ся як слід, а коли почав хвалити тих, що ходили з ним у похід, купа народа заглушила його мову окриками обуреня.

50) Як сказано, Плутарх заявляє виразно, що на зборі трибуни зовсім не робили Марцієви закиду в того, буцім то він задумав захопити в Римі королівську власть, звязучи, що на такий закид не мають ніяких доказів.

51) Плутарх оповідає, що коли допущено триби до голосованя, Марція признано винним більшістю всего тільки двох голосів.

52) Плутарх зазначає, що коли проголошено Марцієви кару — досмертне вигнанє, народ розійшов ся радісно і з такими гордощами, яких не знав ще ніколи при жадній побіді. Натомісь сенат і патриції були тяжко пригноблені.

53) По Плутарху Коріолян вернув до свого дому, де застав матір і жінку в сльозах і голосінях; потішивши їх він зараз вийшов із брами міста в супроводі многих патрицій і покинув римську область разом з трьома чи чотирма приятелями, нічого з собою не взявши і нічого не просивши.

54) По Плутарху навпаки: по відході Коріоляна партійна боротьба в Римі розгоріла ся ще дужше.

55) Ся стріча Волюннії з трибунами — додаток самого Шекспіра.

56) І ся сцена — видумка Шекспіра. Плутарх оповідає, що коли Марцій пристав до Вольсків, Авфідій покористував ся зневаженєм якогось Вольска в Римі, щоб виповісти Римлянам війну.

57) Плутарх оповідає, що Марцій перебралий пішов вечером до Анціум і вийшовши незмітно в дім Анфідія (так він називаєть ся у грецького автора) сів на камени, де розпалювано огонь.

Сей камінь у кождім домі був посвячений богині Весті і вважав ся сьвятим, а хто сїв на ньому, був нетикальний. Марцій заслонив своє лице і ніхто з домашніх не міг його пізнати. Слуги не сьміли також прогнати його, бо його вигляд так само як і його мовчане сьвідчили про його достойність.

58) Подобиця, що у Авфідія в ту пору були гості, видумана самим Шекспіром.

59) Хто сїдав на огнищаний камінь, той шукав захисту. Цікаво, що Шекспір пропустив сей Плютархів деталь і заставив Коріоляна розмовляти зі слугами.

60) Плютарх оповідає, що Авфідій оповіщений слугами про появу незвичайного чужинця, зараз вийшов і запитав його, хто він і чого хоче. Марцій у довшій промові виявив йому своє імя і свої пригоди, просив прийняти його до служби, а в противнім разі вбити як нецотрібного ні на що.

61) У Плютарха Авфідій відповідає Марцієви дружно, але коротко: „Встань, Марціє, і не бій ся. Се для нас велике щастє, що ти приходиш і піддаєш ся нам. Надій ся від Вольсків ще більших гонорів“. Потім угостив його як найщиріше і в найблизших днях нараджувались оба про війну.

62) Плютарх навпаки оповідає про великий неспокій у Римі по відході Марція, спричинений не тільки ворожнетою патрициїв проти народа, але також лихими віщуваннями жерців.

63) В оповіданю Плютарха самі Римляне, може навіть наслідком Коріолянових інтриг, роздравнили Вольсків, так що ті в кінці, за намовою Авфідія і Марція, вислали до Риму посольство, жадаючи звороту міст і сел забраних в часі війни. Римляне обурені відповіли, що Вольски найперші захоплять за оружє, але Римляне положать його

остатні. Тоді Авфідій скликав загальне зібранє Вольсків, де постановлено розпочати з Римом війну і віддати провід Марцієви. Сей зараз зібрав добровольців і напав на римські посілости, де й набрав не мало добичі. Але головна його мета була — збільшити в Римі роздор між плебеями і патриціями; для того він велів грабувати тільки плебейські добра, а дібр патрициїв не тикати. З за сего в Римі почала ся ще гірша незгода і взаїмне підозріванє: патриції дорікали плебеям, що прогнали такого войовника, а плебеї патриціям, що стоять у змові в ворогом краю. Тимчасом Марцій ві своїм відділом вернув безпечно до Вольсків.

64) Плутарх оповідає детально історію сего другого походу Коріоляна на римську територію, де між иньшими Коріолян зруйнував місточко Бовілле, віддалене лише сто стадій від Риму, і вирівав у ньому всіх мужчин.

65) Тут Шекспір переборщив. Ніякого бунту на римській території не було, а тільки одно місточко Цірцеї (по Плутарху) добровільно піддалось Коріолянови.

66) Плутарх оповідає, що коли Коріолян обляж Лявініюм, плебеї нараз згодили ся покликати його назад до Риму, але сенат спротивив ся сему і сим іще дужше розсердив Коріоляна, який тепер уже не ощаджував дібр патрициїв.

67) По Плутарху Коріолян і Авфідій поділились комендою так, що Коріолян провадив війну, а Авфідій лишив ся дома захищати міста в половиною війська. Але коли Коріолян підійшов під Рим, усе військо з під Авфідія прибігло до Коріоляна і заявило, що його одного хоче мати своїм начальником. Се й збудило в Авфідієвій душі зависть супроти Марція. Особливо коли Марцій відступив від Риму давши Римлянам 30 день часу згодитись

на поставлені їм умови, деякі Вольски разом з Авфідієм почали бачити в тім зраду і змовляти ся против Коріоляна.

68) Плутарх оповідає про два Коріолянові підходи до Риму. За першим разом до него послано його свояків з ухвалою народа, що касувала його вигнанє: але він прийняв висланців гордо і зажадав, щоб Римляне звернули всі міста забрапі в війні і зрівняли Вольсків у правах з Латинцями. На се дав їм 30 день і вернув у край Вольсків. По 30 днях підійшов знов до Риму. Сенат велів через висланців сказати йому, щоб відступив від Риму, а потім будуть з Вольсками вести ся переговори. Під страхом Римляне не приймуть ніяких умовин, а по добру згодять ся на все, що справедливе. Коріолян дав їм ще три дні до намислу з тим, що потім не прийме вже ніяких післанців. Римляне вислали до него жерців, та Марцій хоч і прийняв їх, але всяким їх просьбам і намовам відмовив рішучо. Про посольство Комінія у Плутарха нема ніякої згадки.

69) У Плутарха вихід матери й жінки Коріоляна до табору Вольсків для випрошеня помилуваня dokonує ся без відома сенату, з ініціятиви Валерії. Вона збирає римських жінок, іде з ними до дому Волюмнії, і своєю промовою наклонює матір і жінку Коріоляна до сего благального походу.

70) Посольство Мененія до Коріоляна і роль, яка при тім випала на долю Мененія — видумка самого Шекспіра.

71) Плутарх оповідає, що коли Волюмнія з иньшими жінками прийшла до табору Вольсків, то сей незвичайний вид проймив навіть ворогів пошаною і заставив їх бути тихо. Марцій сидів власне з визначнішими полковниками на судейськім стільці.

Наближене жіночої процесії здивувало його немало, та коли на їх чолі побачив свою жінку, постановив витримати непорушно і невмолимо при своїм намірі. Але він уляг своїм почуттям і сей вид так потряс його, що він не зосмілився прийняти їх сидячи, але швидко встав і на сам перед та найдовше обняв свою матір, потім жінку й дітей, не спиняючи своїх сліз і пестощів, але піддаючи ся зовсім поривам свого чуття.

72) Плутарх говорить про Валерію, що вона й по смерті брата (він умер 15 літ перед тим) тішила ся в Римі великою честю і повагою за те, що своїм способом життя ні в чому не вменшила поваги свого дому.

73) Плутарх нічого не знає про ніяку Коріолянову клятву. По привитаню, бачучи, що його мати хоче говорити, він велів полководцям Вольсків стати довкола себе і всі вони слухали промови Волюмнії, яку Шекспір і перевірявав із Плутарха майже дословно, з невеличкими, але характерними додатками.

74) Плутарх оповідає, що по промові Волюмнії Коріолян довгий час мовчав. Тоді мати разом з жінкою й дітьми кинулась йому до ніг; аж се зломало Коріоляна. Шекспір обернув сю сцену інакше і з глибшим знанем психології: тут мати насамперед паде синові до ніг, а переборює його в кінці своїм гнівом і погордою.

75) Як згадано висше, ані про присутність Авфідія при тій сцені, ані про заключене якого небудь мира з Римлянами Плутарх не знає нічого.

76) По Плутарху справді наслідком сего сенат велів у Римі збудувати храм „Фортуні жінок“.

77) Опис навіяний увагами Плутарха про Божу всемогучість, приточеними власне в сьому місці.

78) Сей деталь видуманий Шекспіром; у Плутарха нема нічого подібного.

79) По Плутарху сам Авфідій розгніваний на Марція жадає від него, аби здав Вольскам обрахунок зі свого походу.

80) Дословно: заплатив нам нашим власним заробітком.

81) Плутарх не знає нічого про такий договір; навпаки, він говорить, що Марцій силою свого красноріччя і своїх давніших заслуг потягнув на свій бік розумніших і поміркованих Анціян. Те, що Марцій не здобув Риму, ніхто не був би вважав якимсь ущербом, колиб сам Марцій не був показав близької можности такого здобути.

82) У Плутарха нема ніякої суперечки між Марцієм і Авфідієм; сказано тільки, що Авфідій не хотів допустити Марція до виголошеня своєї оборони, а найсьмілійші в його змовників закричали, що не треба слухати зрадника, не можна допустити, щоб він довше тиранив Вольсків і нехай зараз зречеть полководства.

83) У Плутарха змовники кидають ся на Коріоляна і вбивають його на ринку; ніхто з Вольсків не сьміє стати в його обороні, хоча найбільша часть народа зовсім не рада була такому вчинкови. З усіх міст приходили люде до його трупа, його поховано в почестями, а його гріб украшено множеством здобутого оружя.

84) Плутарх додає, що Вольски швидко потім були побиті Римлянами, при чім і Авфідій поляг у битві, і Вольски мусіли зовсім піддати ся Римови.
